

ANADOLU BEYLİKLERİ TARİHİNE AİT NOTLAR⁹⁸

Fuat Köprülü⁹⁹

Türk-İslam tarihinin belki en meçhul sahalarından biri olan *Anadolu Tavâif-i Mülukuna* aid tetkikât, on altı seneden beri oldukça genişlemiştir; tarihî menabiin ve bilhassa sikkelerin ve kitabelerin, kısmen vakfiyelerin mütemadi tetkiki sayesinde millî tarihimizin bu devrini her gün daha vazih bir şekilde bize gösteren Tevhid bey, Miralay Ali bey gibi pek mahdut âlimlerimiz arasında, Halil Edhem beyi ilk safta zikretmeye mecburuz.¹⁰⁰ *Tarih Encümeni Mecmuası'nda* Anadolu Türk epigrafisi hakkında çok kıymetli makaleler ve ayrıca '*Kayseriyye Şehri*' gibi müstakil eserler neşr ederek *Tavâif-i Müluk* hususundaki malumâtı ehemmiyetli bir derecede ilerleten müzeler müdürü Fazlı, bu hacmen küçük eseriyle, ilim âlemine epey zamandan beri muhtaç olduğu pek kıymetli bir rehber vermiş oluyor. Müellif, kendi müteaddit monografilerinden başka, *Tavâif-i Müluk* hakkında bu güne kadar yapılmış bütün tetkikâtın neticelerini büyük bir salahiyet ve vuzuhla toplamış, bundan böyle bu saha üzerinde çalışacak olanlar için sağlam bir zemin hazırlamıştır. Len-Pol'in kitabında sonra Galib Edhem beyin ve Tevhid beyin meskukat kataloglarında mevcut malumâtla bu küçük risale muhteviyatını karşılaştıracak olursak, Türk ilminin şu son on beş on altı sene zarfında '*Anadolu Tavâif-i Mülukı*' devri tetkikatını ne kadar bariz bir şekilde ilerletmiş olduğunu çok derin bir memnuniyet ve pek haklı bir iftihar ile görebiliriz.

⁹⁸ Köprülüzâde Mehmed Fuad'ın *Türkiyat Mecmuası*, 2, İstanbul 1928, ss.1-32. sayfaları arasında, Osmanlı Türkçesi ile yayımlanan bu yazısı, bilimsel önemi nedeniyle, M. Akif Erdoğan tarafından Latin harfleri ile okunmuş ve yeniden yayına hazırlanmıştır.

⁹⁹ Merhum. Türk siyasetçi ve edebiyat tarihi araştırmacısı (1890-1966). İstanbul Darülfünunu'nda Türk Edebiyatı Tarihi Müderrisi

¹⁰⁰ Halil Edhem: *Garbî Anadolu'da Selçukîlerin Varisleri* (Len Pool'ün *Düvel-i İslamiyye*) namındaki İngilizce eserinin Türkçe tercemesine ilave edilerek –Osmanlılar bahsi hariç olmak üzere– ayrıca tab edilmiştir. Umumi tabda s. 269-319, 51 sahife, Millî Matbaa 1926. (Len Pool'ün eserinin tam adı: Stanley Lane-Poole, *The Mohammadan Dynasties, Chronological and Genealogical Tables with Historical Introductions* (Westminster 1894, 1925). (Hazırlayan).

Bu sözlerimizden, Anadolu Beylikleri tarihinin artık layıkıyla tenvir ve izah edilmiş olduğu neticesini çıkarmamak lazım geldiğini –zaid olsa bile- tekrar edelim. On altı seneden beri tetkikler ve elde edilen neticeler – eskisine nazaran-çok büyük bir memnuniyet bahş- olmakla beraber, bundan sonra yürünecek yol henüz çok uzun ve çok zahmetlidir. Henüz toplanmamış bir çok kitabeler, tetkik edilememiş bir yığın eserler ve vakfiyeler vardır; Anadolu Selçukîlerine ve *Tavâif-i Müluk* devrine ait *'Mufassal İbni Bibi Tarihi, Aksarayî Tezkiresi, Bezm ü Rezm, Selçuknâme Tercemesi'* gibi pek mahdut çok mühim menbalar bile henüz gayrımatbudur. Kezalik bu devirlere ait matbu ve gayrımatbu Arab ve Acem ve Hıristiyan menâbi-i tarihiyyesinden kâfi derecede istifade edildiği asla iddia olunamayacağı gibi, bu asırlardan kalan lisanî ve edebî Türk metinlerinden de ancak bir kaç tanesi tab' edilmiş, diğerleri hakkında hatta en basit bir fihrist bile neşredilememiştir. *'İnşa-yı tarihi'* için zaruri olan bu gibi malzemenin fıkdanından dolayıdır ki, bu karanlık devirler hakkında henüz terkiбі mahiyette monografilere bile tesadüf edemiyoruz. Mamafih, bütün bu mütalaalara terdifen, Halil Edhem beyin bu risalesini tam zamanında çıkmış addettiğimizi de saklayamayacağız. Bundan böyle *Anadolu Tavâif-i Müluki* tarihinin dinî, edebî, lisanî, siyasî, herhangi bir şubesiyle uğraşmak isteyenler, bu eser sayesinde, bu güne kadar elde edilen mühim neticelerden derhal haberdar olacaklar ve bir çok lüzumsuz zahmetlerden kurtulacaklardır. Millî tarih ile alakadar olan ve ona imkan mertebesinde hizmet etmek isteyen her Anadolu genci, her muallim, her müdekkik, bu hacmen küçük risaleyi yanından ayırmamak, daimâ ona müracaat etmek mecburiyetindedir.

İmkân mertebesinde coğrafi bir usule ittiba edilerek tertip olunan bu risalede sırasıyla şu beyliklerden bahs olunuyor: Pervane Oğulları, Sahip Ata Oğulları, Karasi, Saruhan, Aydın, İzmir, Menteşe, Teke, Eşref, Hamit, Germiyan Oğulları, Denizli Beyleri, Karaman, Candar, Dulkadir, Ramazan Oğulları. İki sahifelik küçük bir mukaddimeyi müteakip, muhtasar bir surette bu emaretlerin siyasî hayatları, beylerin silsilenâmeleri ve başlıca me hazlar gösteriliyor; yani 'Len Pool'ün takip ettiği usule riayet olunuyor. Bize verdiği bu pek kıymetli rehberden dolayı muhterem müellifi hararetle tebrik ederken, bu vesile ile, bazı küçük noktalar hakkındaki mütalaalarımızın ilavesini müstakil tetkikat için büsbütün faideden hali görmüyoruz.

KARASİ OĞULLARI

Bunlara ait zikr edilen menbalar sırasında Mösyö Kramers'in *İslam Ansiklopedisi'ndeki* esas itibarıyla Mordtman'ın tetkiki, Ahmed Tevhid beyin *Tetebbu'namesi, Necib Asım-Arif beylerin Tarihi'ne* istinat edilen makalesi

ile İsmail Hakkı beyin (*Karasi Vilayeti Tarihçesi*, İstanbul, Hüsnî Tabiat Matbaası, 1341) adlı kitabı unutulmuştur. Halbuki bu son eserde Karasi Oğullarına ait epey toplu malumât vardır.

Biz burada, yalnız, etnoloji itibarıyla şayan-ı dikkat bir nokta üzerinde biraz ısrar etmek isteriz; İsmail Hakkı bey, Karasi'nin Kara İsa'dan muhaffef olamayacağını söyleyerek, Balıkesir'de çıkan '*Rezm*' gazetesinin 1330 Temmuz tarihli bir makalesini hülasa ediyor. *Hacı Bektaş-ı Veli Velayetnâmesi'ne* istinat eden o makaleye göre Moğol İstilasında Orta Anadolu'da Kırşehir'inde ve bilhassa Suluca Üyük'de oturan Çepni taifesi, beyleri Kara İzi ile Aydın İli'ne göçmüşler. Karasi adı bu Kara İzi'den muhaffef imiş (s. 72 ve 76). Filhakika *Hacı Bektaş Velayetnamesi'*nde Hacı Bektaş'ın vürudu sırasında Suluca Kara Üyük civarında Çepni kabilesinin bulunduğu ve *Yunus Makarrı* adlı bir uluları olduğu zikr edilir. Lakin buna ait ne başka bir tafsilât, ne de Moğol İstilasını üzerine Aydın taraflarına muhaceret hikayesi mevcuttur. Öyle anlaşılıyor ki, bu makaleyi yazan zat, bizim '*Anadolu'da İslamiyyet*' ünvanıyla birinci makalemizdeki (*Edebiyat Fakültesi Mecmuası*, sene 2, sayı 4, Eylül 1328, s. 308) malumâtı almış ve onu kendi tasvirine göre terkip etmiştir. Biz orada demiştik ki, bize göre Simavnalı Bedreddin kıyamında Dobruca'da mevcudiyetini gördüğümüz batıniyyü'l-mezheb Türkler 662'de Sarı Saltık maiyyetinde oraya giden Karasi Oğlu İsa bey zamanında kısmen Anadolu'ya dönen Baba İshak taraftarlarının bekayası olduğu gibi, Aydın İli'nde Bayezid Paşa ile harp eden ateşin ve mutaassıb Türkmenler de muahharan Aydın İli'ne hicret etmiş Babaî Türkmenlerinin hafidleridir. Kezalik, bugünkü Tahtacılar, Çepniler, daha doğrusu bütün Anadolu Kızılbaşları da bunların-yani bu eski Babaî bakiyyelerden-ibarettir. Aynı makalede Çepniler hakkında biraz izahat verilmiş olduğu gibi, muahharan *Türkiyat Mecmuası'nın* ilk sayısında da Anadolu'daki Çepniler hakkında daha etraflı malumât neşr edilmiştir (*Oğuz Etnolojisine Aid Tarihi Notlar*, s.206-209). İşte İsmail Hakkı beyin kitabında Çepniler'e ait verilen malumâtın bu suretle tashih edilmesi ve Karasi Emareti'nin Çepni Aşireti reisi Kara İzi tarafından tesis edildiği tarzındaki hayali uydurma rivayetlere yer verilmemesi icap ederdi. Biz o makalemizde sadece bugünkü Balıkesir ve İzmir Çepnilerinin, İsa bey zamanında Ece Halil kumandasında dönen Babaî Türkmenlerinin ahfadı olduğunu söylemiştik. Bir de, Mordtman, Bizans menbalarına istinaden, Karasi Beyliğinin Osmanlı müverrihlerinin gösterdiklerinden biraz fazla imtidat ettiğini ve bu aileye mensup bir Süleyman'ın 1343 Miladi'de henüz mevcudiyetini söyleyerek, ancak 1345 senesine doğru Karasi'nin Osmanlı

mülküne ithal edildiğini iddia eder ki, Halil Edhem bey her nedense bundan bahs etmemektedir.

AYDIN OĞULLARI

Bunlar hakkında *Eflakî Menakıbı'nda* çok şayan-ı dikkat bazı malumâta tesadüf edilmektedir ki, bu malumât, bu emaret hakkında bilinen şeyleri hemen tamamen değiştirecek bir mahiyettedir.¹⁰¹ Çelebi Emir Arif bin Sultan Veled (veladeti 670-meşihati 712-vefatı 719) ibtida Birgi şehrine gittiği zaman *Mübarizüddin Mehmed bey veled-i Aydın* henüz o havaliyi tamamıyla yedd-i zabtına geçirmemişti; maiyyetinde bir miktarı süvari ve bir miktarı piyade olmak üzere küçük bir kuvvet vardı; ve kendisi de Germiyan beyi Ali Şir Oğlu'nun sübaşılardanandı. Bir akşam Çelebi'yi ziyaret ederek, manevî bir himmetde bulunmasını niyaz etti. Çelebi, ona çomağını vererek, bununla düşmanlarını tedmir etmesini ve Cenab-ı Hak'kın ona ve ailesine zaferler ve memleketler vereceğini söyledi. Mehmed bey de çomağı başına koyarak, kendi nefsinin onunla ve din düşmanlarını da kendi çomağıyla kahr edeceği cevabını verdi. Hakikaten bu tebşirat teyit etti. Onun bütün çocukları derviş ve gazi oldular. Sultan Veled de Mehmed beye fevkalade iltifat ederek onu 'bizim sübaşımız' diye zikir ediyor; 'Sultânü'l-guzât' lakabını veriyor, Moğol ve Türk emirlerinin yanında daima onu medh ediyordu.¹⁰² Mehmed bey dahi ona her sene hediyeler gönderirdi (Kleman Huar¹⁰³, *Eflakî Tercemesi*, c. 2, s. 391, 392). Aydın Oğulları ve umumiyetle Anadolu tarihi hakkında çok eski ve kıymetli bir tarihi menba olan bu sülalenin Mevlevîlerle samimi münasabâtı

¹⁰¹ 'Çün hazret-i Çelebi azamullahu zikrihu bar-ı evvel be-şehri Birgi resid, henüz Mübarizeddin Mehmed veled-i Aydın rahimeallahu feth-i an vilayet ve tevabi-i an nekerde, ez sübaşyân-ı Veled-i Ali Şir bud, şebi ber hast ve be-ziyaret-i hazret-i Çelebi amede, ser-i nihad ve tevazi-i azim nümud, metâlib-i feth ü nusret ü devlet-i gaybi şud, hemana ki hazret-i Çelebi çomak-ı hod ra be-mezkur dade, fermud ki, her ki ez tu ser keşed ü kerden nihed ve guriz-i nümayed bed in çomak sereş ra be-küb, ve bedam ki bade'l-yevm in vilâyet ve çendin vilayet-i diğere vilayet-i Hodavandigar tura hasıl hahed şoden... ilh', *Darülfünun Yazmaları*, 858, varak 183

¹⁰² 'Hazret-i Sultan Veled kaddesallahu sırrahü'l-aziz Mehmed bey veled-i Aydın ra sübaşy-ı ma-handi ve derr-i hakk-ı u inayetha-i azim fermudi sultanü'l-guzat gofti ve dermiyan-ı ümera-i Moğol ve Türk medh-i o kerdi ve tergib dadi ki şecaat ve sehavet ve merdi ra ez ü kışb konid. Ve an yegane niz sal be-sal çendin tuhaf garib be-hazret-i işan ırsal kerdi ve istimdad himmet ve inayet hast-i ve der muhafazât-ı uhud-ı merdan-ı merdane sebat nümudi ...ilh', *aynı nüsha*, varak 183 (Farsi alıntılarının kontrolünde desteğini esirgemeyen Dr. Refet Yalçın Balata'ya teşekkür ederim. Hazırlayan).

¹⁰³ Clément Huart (1854-1926), Franzın doğubilimci (Hazırlayan).

dolayısıyla malumâtının vüsukundan şüphe edilemeyen Eflakî Dede'nin bu fıkrası, bu emaretin mübadisi hakkındaki malumâtımızı kâmilten değiştirmektedir.

Evvela; bu emaretin müessisi, *Müneccimbaşı'nın* müphem bir surette söylediği gibi *'Emirü's-sevâhil Aydın bey'* değil, ibtida Germiyan Oğlu Yakup beye tabi bir sübaşı olan *'Mübarizüddin Mehmed bey'*dir ve Mehmed bey zannolunduğu gibi 734 senesinde değil, Sultan Veled'in sene-i vefatı olan 712'den evvel bu emareti tesis etmiştir. Tevhid bey, Aydın Oğulları hakkındaki makalesinde Evliya Çelebi'den naklen Birgi'deki Eski Cami ile sağ yan kapısı önündeki türbenin kitabelerini nakl ediyor. Birinci kitabe 707 tarihli olup *fetehal ma'bedi bi-nasrullahi fi eyyâm-ı devleti emirü'l-kebir el-gazi fi sebilillahi teala Mehmed bin Aydın*, ikinci kitabe ise 734 tarihli olup yine *li'l-emiri'l-kebirî'l-âlem el-mücahid el-murabit ebu'l-hayrât es-Sultan el-guzât mübâriz-i devlet ve'd-din Mehmed Şah bin Aydın* namınadır. Tevhid bey, Evliya Çelebi'nin bu pek doğru malumâtını hiç bir sebebe istinat etmeksizin sırf *Müneccimbaşı'nın* rivayetiyle telif için tashih ederek her iki kitabenin de *'Aydın Şah bin Mehmed'* namına olması lazım geleceğini söylemektedir. Halbuki, Eflakî 'nin ifadesiyle bu kitabeler pek güzel tetabuk etmekte ve hatta birbirini itmam ve ikmal eylemektedir. İkinci kitabede Mehmed beye verilen *'Mübarizü'd-devle ve'd-din'* lakabıyla Eflakî 'deki *'Mübarizeddin'* lakabının tetabuku da pek sarıhtir. Anlaşıyor ki, Mehmed bey, daha 707'de *'Emir-i kebir, Gazi'* lakaplarını alarak kendisine müessis-i devlet addetmiş, muahharan nüfuz ve kuvveti arttıktan sonra *'Sultânü'l-guzât'* *'Mübarizü'd-devle ve'd-din'* gibi daha yüksek ünvanlar istimalinde tereddüt etmemiştir; 707'deki mütevazıane lakaplar kendilerinin daha pek yeni ayrıldığı Germiyanlıları tahrik etmemek maksadına atf olunabilir.¹⁰⁴ Herhalde bu emaretin tesisini 707'den bir az daha evvele irca etmek lazımsa da, şimdilik bunun katiyetle tesbiti imkansızdır. İbn Battuta'nın Mehmed beyin vera¹⁰⁵ ve takvası hakkındaki ifadeleri de Eflakî 'yi teyit etmektedir. Kezalik *Mesâlikü'l-Ebsâr'da* ve ondan

¹⁰⁴ Yine *Eflakî Menakıbı'ndaki* bir fıkraya bize Aydın Oğlu'nun yani Mübarizeddin Mehmed beyin damadı Emir Sadeddin Mübarek Kâbız'ın Germiyan ordusu sübaşısı olduğunu göstermektedir ki, bu da bu emaretin Germiyanlılardan ayrılmak suretiyle teşekkül ettiğini, ve mabadide, bu ailenin onlarla pek sıkı rabitaları olduğunu anlatır (*Huar Tercemesi*, c. 2, s. 289). Bu revâbıtı nazaran Germiyan Oğlu İkinci Yakup beyin ona cihetinden büyük babası olan Umur beyin (*Halil Edhem, Garbî Anadolu'da Selçukîlerin Varisleri*, s. 25) dahi Aydın Oğlu meşhur Umur bey olduğunu kuvvetle tahmin edebiliriz.

¹⁰⁵ Haramdan kaçınma (Hazırlayan).

naklen *Subhül A'sa'da* da Birgi, tıpkı Eflakî 'de olduğu gibi, Mehmed bin Aydın beyin memleketi olarak gösterilir.

Eflakî Menakıbı'nda, Bahaeddin Umur Paşa hakkında da biraz malumât vardır.¹⁰⁶ Umur Paşa, deniz cenklerinde müşkil bir mevkie düşdüğü zaman, dalgalar üzerinde Mevlana Celaleddin-i Rumî'nin yürüdüğünü ve kendi gemisini tutup felaketden kurtardığını görmüş, bir çok defalar kâfirlerle harp esnasında Emir Arif Çelebi'nin meydana çıkup onları mağlup ettiğini müşahede etmiş. Bu suretle şehadetine kadar tam ve kâmil bir imanla mücadelâttan geri durmamış (*Huvar Tercemesi*, c.2, s. 392-393). İbn Battuta, Mehmed beyin, Umur, Hızır, Süleyman, adlı üç çocuğu olup, bunlardan Süleyman'ın Menteşe Oğlu Orhan'ın damadı olduğunu ve hatta ziyareti esnasında kayınpederi nezdine firar etmiş bulunduğunu söyler; ve Hızır'ın Ayasluğ'da, Umur'un da İzmir'de hükümrân bulduklarını ve kendilerini oralarda ziyaret ettiğini anlatır (*Şerif Paşa Tercemesi*, c. 1, s. 330-337). İşte İbn Battuta'nın bu malumâtıyla, Kantakuzen'in Mehmed'in çocukları hakkındaki ifadesi birbiriyle tamamen tetabuk ettiğiinden, İsa beyi, Halil Edhem'in kabul ettiği vechile, Umur'un kardeşi değil, Tevhid beyin ve Necib Asım-Mehmed Arif beylerin ifadeleri vechile, oğlu olarak kabul etmek galiba daha doğru olacaktır. Filhakika Tevhid bey, *Meskukât-ı Kadîme-i İslamiyye Kataloğu'nda* Ayasluğ'daki İsa Bey Camii kitabesine göre onu –*Müneccimbaşı'nın* da kabulü vechile-Mehmed beyin oğlu olarak göstermişse de (s. 374) muahharan *Tarih Encümeni Mecmuası'nda* neşr ettiği monografide, bu eski nokta-i nazardan vazgeçerek, Umur beyin oğlu olarak kaydetmiştir (Cüz: 10, 1327, s. 623) Umur beyin mütemadi mücadelerle geçen dağdağalı hayatında bile ulum ve edebiyatı himaye ettiği, Kul Mes'ud isminde bir Türk müellifine *Kelile ve Dimne*'yi terceme ettirmesiyle sabittir.¹⁰⁷

¹⁰⁶ *Eflakî* , Umur bey hakkında aynen şu sıfatları kullanır: '*Melikü'l-ümerâ, kıdvetü'l-abdâl, Hamza-i Sanî, Gazi-i Rabbanî, Bahaeddin Umur Paşa*' (aynı nüsha, varak 183).

¹⁰⁷ Bu tercemenin bir nüshası Laleli Kütüphanesi'nde 1897 numeroda mukayyedir ki, Doktor Mordtman, ahiren neşr ettiği *Sehîl ü Nevbahâr* mukaddemesinde bundan bahsetmiştir. (s. 11). Halbuki bunun diğer bir nüshası da Bodlein Kütüphanesi'nde bulunmaktadır ki, ibtida, Ete, Altıncı Beynelmîl Müştüşrikler Kongresi'nde bu nüshasının mevcudiyetini meydana çıkarmıştı (Tafsîlât için *Brokelman, İslam Ansiklopedisi, Kelile ve Dimne* maddesinde) Tercemedeki şu küçük fıkra, bu eserin henüz Mehmed beyin sağlığında ve Umur bey daha genç iken yazıldığını göstermekte olduğu gibi, burada ona verilen 'Paşa' lakabı da manidardır: '*ondan sonra Hüdavendigâr ve Hüdavendigâr-zâde-i cihân, hasîb-i nesîb-i zaman, el-müeyyed mine'r-rahman, civan-ı civan-baht-ı paşa-yı kamrân, Umur bin Mehmed bin Aydın alıyyullahu şanehu işaretiyle ben za'if-i nahif duacı Kul Mesud Tat dilinden Türkçe'ye döndürdüm Tengri tevfiik-birle tamam eyledim vallahu alemu*

Aydın Oğullarından bahseden sair Türk müellifleri gibi, Halil Edhem bey de, Hızır beyden hiç bahsetmiyor ve hükümdarlar sırasında onu göstermiyor. Halbuki, daha babasının hayatında Ayasluğ'da hükümet süren ve kardeşiyle müştereken vasi miyasta harekât-ı bahriyyede bulunan Hızır bey, büyük kardeşi olduğu tahmin edilebilen Umur'un şehadetinden sonra, bu ailenin en müsinn ve şüphesiz en kuvvetli rüknü idi. Ona tabi olan Altolugo yani Eski Efes, Ayasluğ şehri birinci sınıf bir ticaret yeri olmakla beraber, İzmir'den çok daha işlek bir ihracat ve ithalat merkezi olduğu cihetle Hızır beye kâfi bir varidât getiriyordu. Duçar oldukları büyük bahrî mağlubiyetlerden ve kardeşinin şehadetinden sonra Hızır bey kendilerine karşı hareket eden Mukaddes İttifak'ın reisi sıfatıyla, Papa'ya bir sefaret heyeti göndererek, sulh istedi: yalnız kendisinin değil, kardeşinin gemilerini de tatil-i faaliyete sevk ve hatta Papa isterse imha edeceğini, korsanlığa muavenet şöyle dursun, Türk topraklarındaki Hıristiyanların ve Hıristiyan gemileriyle giden Türklerin can ve malını da tekeffül eyleyeceğini vaat ediyordu. Hıristiyanlar hakkında bazı kapitülasyonları, sonra kendisine ait iskelelerin gümrük varidatı nısfının müttefiklere verilmesi gibi çok ağır şartları ihtiva eden bu 18 Ağustos 1318 tarihli muahede, nihayet Papa tarafından kabul ve tastik edildi (*Heyd, Kurun-ı Vustada Şark Ticareti Tarihi, c. 2, s. 543*). Burada Aydın Oğullarının Hıristiyan devletlerle münesebât-ı siyasîyye ve iktisadîyyesi hakkında uzun tafsilâta girecek değiliz; yalnız bu izahatın bile Hızır'ı Umur'dan sonra bu emaretin hükümdarı saymağa kâfi bir delil olduğu kanaatindeyiz. Kardeşinin vefatıyla, oğlu İsa beye intikal eden kuvva-i bahriyyede şamil

bi's-sevab'. Yine diğer bir yerinde Umur Paşa da adl ü siyaset, kerem ü şefkat, ihsan ü mürüvvet, müctemi olduğunu söyleyerek ona ayrıca bir kaside de yazar ki, bütün bunlar, bir taraftan eserin zamanı tercemesini, diğer taraftan Umur beyin daha genç iken bilfiil memleket idaresinde bulunduğunu anlatır. *Kelile ve Dimne* mütercimi Kul Mesud ile, *Sehil ü Nevbahâr* nazımı Mesud'un büsbütün başka şahsiyetler olduğunu, bu iki eserin zaman-ı tahriri arasındaki senelerin çokluğu da göstermektedir. Tabib Hacı Paşa'nın *Şifaü'l-Eskâm ve Devaü'l -A'lam* namıyla 782'de Ayasluğ'da telif ettiği Arapça eserde Aydın Oğlu İsa bin Mehmed bey namınadır (*Keşfü'z-Zünun, Bulak tab'ı, c.1, s. 497*, müellif yazısıyla nüshası Enderun'da Ahmed-i Salis Kütüphanesi'nde, Osman Şevki, *Türk Tababeti Tarihi, s. 156,-Şakayık-ı Nu'maniyye Tercemesi'nde c.1, s. 74*) bunun Aydın Oğlu Mehmed bey namına telif edildiği, kezalik Osman Şevki beyin kitabında da *Müntehabüş-Şifa'nın Şifaü'l-Eskâm'dan* hülaseten Mehmed bey namına Türkçe yazıldığı, ve Hacı Paşa'nın Aydın Oğlu Mehmed beyin teşvikiyle Birgi'ye azimetle te'lifât ve tedrisâta başladığı yazılıyorsa da, pek kolaylıkla anlaşılıyor ki, yanlışır. Bu, Mehmed bey değil, onun oğlu İsa beydir). Kezalik 780'de vefat eden Şeyh Şihabeddin-i Sivasî'nin de mürşidi olan Zeyneddin-i Hafî halifelerinden Şeyh Mehmed'le birlikte Ayasluğ'a giderek Aydın Oğlu'ndan hürmet ve riayet gördüğünü ve orada tavattun ettiğini biliyoruz (*Şakayık Tercemesi, c. 1, s.55*).

böyle resmi bir muahede akd etmesi, bunu kemal-i katiyetle gösterebilir. Babasının yerine geçen İsa bey, amcasını devletin asıl büyük reisi addetmeseydi, şüphesiz bu kadar ağır şerâiti havi bir muahedeyi kabul etmeyecekti. Herhalde İsa bey ancak Hızır'ın vefatından sonra bu emaretin en büyük uzvu mevkiini kazanmış olacaktır.¹⁰⁸ Bütün bu izahattan sonra, Aydın Oğulları silsilenâmesinin ilk kısmını-Halil beyin kitabındaki silsileyi tadilen- şimdilik şu şekle koymak mecburiyetindeyiz:

1.*Aydın bey*¹⁰⁹

2.*Mübarizü'd-devle ve'd-din Mehmed bey* (merkezi: Birgi, mebde-i emareti:707'den evvel, vefatı: 741) (1.)

2.1.*Bahae'd-din Umur bey* (İbtida İzmir beyi, emareti: 741-749) (2.)

2.2.*Hızır bey* (İbtida Ayasluğ beyi, mebde-i emareti 749, vefatı: meçhul) (3.)

2.3.*Süleyman bey* (Menteşeoğlu Orhan beyin damadı)

2.4.*İsmi Malum Olmayan Kerimesi* (Germiyanoğlu ordusunun sübaşısı Sa'deddin Mübarek Kabız'ın zevcesi)

2.1.1.*İsa bey* (749'da babasının yerine geçmekle beraber, Hızır beyin vefatından sonra mebde-i emareti meçhuldür.Vefatı 793, butarihten 805'e kadar fasıla-i hükümettir) (4.)

2.1.2.*İsmi meçhul kerimesi* (Germiyan Oğlu Mehmed beyin zevcesi ve İkinci Yakup'un validesi)

2.1.1.1.*Musa bey* (805) (5.)

2.1.1.2.*Hamza bey* (Osmanlılara iltica etmiştir).

MENTEŞE OĞULLARI

Bunlar hakkındaki kısımda, bazı kitabelere nazaran bu sülalenin ilk hükümdarlarından olması lazım gelen '*Mesud ve Eblistan*' isimleri hakkında hiç malumât olmadığı söylenmektedir. Filhakika bu ailenin menşei meselesi henüz layıkıyla halledilememiştir. Bunların cedd-i ekberleri addedilen Bahaeddin'in *Cimri Hadisesi* diye maruf vaka esnasında Karaman Oğlu Mehmed bey tarafından şehit edilen '*Melikü's-sevâhil Hacı Bahaeddin*' olduğu kabul edilirse,- ki Ahmed Tevhid beyin bu nokta-i nazarını Halil

¹⁰⁸ Halil Edhem bey, risalesinin metninde İsa beyin vefatını 792-1390 senesinde gösterdiği halde, onu takip eden sahifedeki silsilenâmede bilâ-tasrih 793-1391 tarihini kabul ediyor ki, bu tehalüfün sebebini anlayamadık. Bu herhalde bir zühul eseri olmalıdır.

¹⁰⁹ Numaralandırmalar hazırlayan tarafından yapılmıştır.

Edhem bey de kabul etmiştir- bu taktirde, onun 'Çelebi Kamrân' adlı bir oğlu olduğu 'sadr-ı mütetabbib' lakabıyla meşhur 'Zekiyyüddin Ebubekir-i Konevî' nin menşeyinden mevcut bir ta'ziyetnâmeden anlıyoruz. Bahaeddin'e doğrudan doğruya intisabı olan Zekiyyüddin'in bu hadise münasebetiyle, yalnız Çelebi Kamrân'a ta'ziyetnâme yazması ve onun başka çocuklarından hiç bahsetmemesi, oldukça şayan-ı dikkatdir. Buna nazaran bu iki Bahaeddin'in iki ayrı şahıs olması ihtimali de kolayca reddedilemez.

Bizanslıların bize bildirdikleri en eski Menteşe hükümdarı, ilk Paleologlar zamanında Eski Aydın'ı (*Tralles*) zapt ve tahrib eden 'Salpakis' adlı beydir. Rum teleffuzuna uydurulmuş bu garip isim de *Eblistan*'ın bir şekli-i muharrefini bulmak acaba kâbil midir? Bu hususta sarih bir şey söyleyemiyoruz. Bunlara ait eski kitabelerde Mesud'un babası ekseriya *Eblistan* olarak gösterildiği halde, yalnız bir kitabede Mesud'un babası *Menteşe* ve onun babası *Eblistan* olarak tasrih ediliyor ki, Tevhid bey bunun bir eser-i sehv olduğunu ve Mesud ile Menteşe'nin bir şahsın iki ismi olacağı kanaatindedir (*Tarih Encümeni Mecmuası*, 18, 1328, s. 1152). Halbuki *Eflakî Menakıbı*'nda, Emir Arif Çelebi'nin '*Veled-i Menteşe Mesud bey*' nezdine giderek keramet gösterdiği ve bunun üzerine gerek onun gerek sevgili oğlu *Şuca'addin Orhan beyin* ve bir çok rical ve ahalinin ona intisab ettiği yazılıdır (*Huar Tercemesi*, c. 2, s. 316). Mesud'un '*Veled-i Menteşe*' olduğunu gösteren bu kayda nazaran, Ahmed Tevhid beyin tarz-ı te'vili bertaraf edilmek ve kitabedeki '*Mesud bin Menteşe bin Eblistan*' kaydının sıhhati kabul olunmak zaruridir. Çelebi Arif'in bu seyahati her halde 719'dan evvel olacağı cihetle, Mesud beyin zaman-ı hükümeti de takribi olarak meydana çıkmaktadır. İbn Battuta'nın Milas'da görüştüğü ve oraya iki mil mesafede kâin '*Beçin, Barçın*' şehrinde sarayı olduğunu söylediği (*Şerif Paşa Tercemesi*, c. 1, s. 322) Şuca'addin Orhan beyin namını Milas'da 730 tarihli bir kitabeye '*Emirü'l- Kebir Şuca'ü'd-devle ve'd-din Orhanbey*' şeklinde görmekteyiz. Eflakî ve İbn Battuta ile bu kitabedeki ünvanların tevafuku şayan-ı dikkatdir. İbn Battuta, Muğla'da Orhan'ın oğlu İbrahim beyle de görüşmüştür ki, bunun da daha babasının hayatında- Anadolu beylerinde mutad olduğu vechile- orada hükümet eylediği ve- Milas'daki Ulu Cami kitabesine nazaran-bilemediğimiz bir tarihte şehiden irtihal ettiği anlaşılıyor. Eski Milet harabesi üzerinde yükselen Balat (*Palatia*) gibi mühim bir idhalât ve ihracât merkezine ve hemen bütün eski *Karya* kıtasına malik olan Menteşe beylerinin Venediklilerle münesebât-ı siyasiyye ve iktisadîyyesi hakkında Heyd'in meşhur eserinde kıymetli malumât vardır (*Kurun-ı Vustada Şark Ticareti Tarihi*, c. 2, s. 532, 544 ve müteakip). Hicri sekizinci asrın ikinci nısfından itibaren yani Aydın

Oğullarının inhitatından sonra, bunların kuvetlendikleri, Miladi 1350'de Balat'da İzmir'e karşı bir taarruz hazırlığında bulunmaları münasebetiyle Venediklilerin telaşından, ve Ahmed Gazi kitabelerindeki mağrurâne ünvanlardan anlaşılıyor. Menteşe beylerinin millî lisanlarına da ehemmiyet verdiklerini, bunlardan Mehmed beyin '*Mahmud ibn Mehmed el-Barçinî*' ye Farsî'den terceme ettirdiğini *Baznâme*'den anlıyoruz ki, Milan'daki Amburuzyana Kütüphanesi'ndeki yegâne nüshası bulunan bu eseri, Hammer, 1840'da Almanca tercemesiyle beraber neşretmiştir.

1.*Hacı Bahaeddin* (676'da şehit)

2.*Eblistan*

3.*Çelebi Kamrân* (Zekiyyüddin menşesinde)

2.1.*Menteşe (Ali)* ('Ali' ismi Şikarî'de mevcuttur)

2.1.1.*Mesud bey* (717'den evvel emaretdede bulunuyordu) (1.)

2.1.2.*Şuca'd-din Orhan bey* (730'dan evvel emaretdede bulunuyordu) (2.)

2.1.3.*İbrahim bey* (745-755 seneleri arasında şehit olmuştur) (3.)

2.1.3.1.*Tace'd-din Ahmed Gazi* (Emareti Evliya Çelebi'ye göre 755 veya daha evvel -vefatı 793) (4.)

2.1.3.2.*Mehmed bey* (786 tarihli sikkesi vardır) (5.)

TEKE OĞULLARI

Bunlardan bahsolunurken, bunların Harizm ve Serahs civarında meskun bir Türkmen aşiretinin şubesi oldukları söyleniyor. Ben de tamamıyla bu kanaatdeyim. Anadolu tarihinin tenviri için mutlaka etnolojik hususiyetler de nazar-ı itibara alınmak zaruridir; *Türkiyat Mecmuası'nın* ilk cildinde '*Oğuz Etnolojisine Dair Tarihi Notlar*' namıyla neşre başladığım tecrübe, sırf bu maksatla yazılmıştır.

HAMİD OĞULLARI

Bunlara ait 1330 sene-i maliyesine mahsus olmak üzere bir aralık basılıp her nedense ikmal ve neşr olunamayan-*Konya Vilayeti Salnâmesi'nde*-çok mühim bir kitabe vardır. Eğirdir kasabasında Hamid Oğullarından Dünder bey tarafından dairen-madar cesim taşlardan suret-i metinede yapılmış ve nükuş-ı hançerî ile müzeyyen bir medrese varmış ve bu medresenin havlısına nâzır ve bir kemer üstündeki taşda şu kitabe okunuyormuş: '*ammere emîrül-kebîr el-ısfahsalar el-mü'eyyed el-muzaffer el-hasîb el-nesîb muharrirül-etrâf melikül-ümâraü'l- azim*

felekü'd-devle ve'd-din âmilü'l-İslam ve'l-Müslimîn Dünder bin İlyas bin el-Hamîd eazzallahu ensarehu ve daifu iktadarehu bi-vaz'-ı haziyyi'l-medineti'l-mübâreke ve aşaru bi-imatehâ fi seneti ihda ve seb'amia dame beyza-ı malikihâ ma'muren). Bu medrese karşısında Dünder beyin biraderi Hızır bey tarafından bina edilmiş bir cami, ve her iki bina arasında vaki iki metro arzında bir kemer üzerinde bir minare varmış ki, bu kemerin altından suhuletle mürur ve ubur mümkün imiş (s. 594). Baştan başa tertib-i sehvleriyle mâlamâl olan bu eserdeki bu kitabenin ne kadar doğru olduğu muhtaç-ı teemmül ise de, herhalde 701 tarihi ve bilhassa '*Felekü'd-devle ve'd-din Dünder bin İlyas bin Hamid*' kaydı şayan-ı dikkatdir. 701 tarihinde Dünder beyin berhayat olduğu meselesi, elde mevcut vesâik ile asla tearuz etmeyeceği gibi, Hamid beyin oğlu değil torunu olması da pekala kabul olunabilir. Hususi kütüphanemizde mevcut '*Menâkıb-ı Sultânü'l-Muhakkıkîn Kutbü'l-Arifîn Şeyh Sultan Mehmed Çelebi ibn eş-Şeyh Piri Mehmed Hoyî*' nam yazma menâkıp risalesinde, Şeyhülislam Berda'nin esna-yı hacca Hamid Oğlu Hızır bey ile görüşerek onun daveti üzerine Semerkand'ı bırakarak Eğirdir haricinde Yazla'ya geldiği ve Hızır bey tarafından ona büyük bir zaviye, bağ ve bahçeler ve sum'alar yapıldığı muharrerdir. Onun damadı ve halifesi Piri Mehmed Hoyî'nin ve çocuklarının o havalide uzun müddet icra-yı nüfuz ettikleri malumdur. Hızır beyin hacca gitdiği hakkında hiç bir malumâtımız yoksa da, Hamid Oğulları hakkındaki malumâtın azlığına binaen *Menâkıb Mecmuası*'ndaki bu haberi de ihmal etmek istemedik.

DENİZLİ BEYLERİ VEYA İNANÇ OĞULLARI

Bunlar hakkında *Eflakî Menâkıbı*'nda şayan-ı dikkat malumât vardır Evvelâ Şuca'addin İnanç beyden başlayarak bütün Ladik havalisinde Çelebi Arif'in bir çok mürit ve mu'tekidleri olduğunu öğreniyoruz. Saniyen, İnanç beyin Doğan Paşa adlı bir biraderi olduğunu da haber alıyoruz (*Huar Tercemesi*, c. 2, s. 327). Yine orada Çelebi Mehmed bey (c. 2, s. 384) isminde-hükümdar ailesine münasebeti olduğuna zahib olduğumuz- bir zatla yine aynı aileden olduğunu tahmin ettiğimiz Tavas kal'ası emiri Şucaaddin İlyas beyi (c. 2. s. 331) öğreniyoruz ki, bunlar da Çelebi Arif'in mürit ve mu'tekidlerindendi. Siyasi tarihi hakkında pek az malumâta malik olduğumuz bu kısa ömürlü beylik zamanında Ladik'de, '*Muarrif Ladikî, Nakib Oğlu*' gibi şairler yetiştiğini, hatta İnanç bey oğlu Murad Aslan beyin emriyle Türkçe '*Fatiha Tefsiri*' yazıldığını söyleyebiliriz. Darülfünun Kütüphanesi'nde de yazma bir nüshası bulunan bu eserin, mukaddemesinde Murad beyin lakabı şöyle zikr olunmaktadır:

'Hüdavend-i âlemyân, puşt-penâh-ı İslamiyân, Hüsrev-i kamkâr, din-perver-i Hüdadân, menba'-i cud ve'l-fazl ve'l-ihsan, bedrü'l- İslam, nurü'l-mille ve'l-iman, melce'-i züefâ-i ehl-i iman Çelebi Murad Aslan bin İnanç bey'. Oldukça zanaatkârane ve âlimane yazılmış olan bu güzel eserde Mevlanâ tesiri de çok barizdir ki, bu hal Eflakî 'nin ifadesini teyit eder. *İnanç* adının –Ladik'deki bir kitabedeki tarz-ı kıraatına göre-bazıları tarafından *'Tutac'* şeklinde okunması külliyen yanlışdır; bu, *'Yinanc=İnanc'* kelimesinin fena yazılmış bir şeklinden başka bir şey olamaz. İnanç beyin babası olarak Cimri Hadisesi'ni müteakip Keyhüsrev-i Salis tarafından Karahisar'a nefy edilen Ali bey kabul edilirse- ki Tevhid bey, Ali bey, Halil Edhem bey bu hususta müttefiktirler –onun babası olarak da Keykavus-ı Sani ümerasından Fahreddin Sivastos'u göstermek lâzımdır (Ahmed Tevhid, *Tarih Encümeni Mecmuası*, 88, s. 359). İbn Battuta'nın ziyaret etmiş olduğu bu emaret hakkında Eflakî Dede'nin verdiği malumâta istinaden şimdilik şöyle bir silsile vücuda getirebiliriz:

1.*Fahre'd-din Sivastos* (Sultan Keykavus-ı Sani ümerâsından)

2.*Ali bey*

2.1.*Şuca'd-din İnanç bey* (ibtida-yı emareti 719'dan çok evvel olmak icap eder.Vefatına gelince, 735 tarihinden bir az sonra olmalıdır) (1.)

2.2.*Doğan Paşa*

2.1.1.*Çelebi Murad Aslan bey* (vefatı 763'den mukaddemdir) (2.)

2.1.1.1.*İshak bey bin Murad bey* (763 tarihli sikkesi vardır. 770'de Denizli Germiyan beyi Süleyman Şah bin Mehmed beye tabi bulunuyordu) (3.)

KARAMAN OĞULLARI

Şimdiye kadar Karaman Oğullarına ait en zengin epigrafi vesikalarını neşreden müellif, bu mebhasda da çok mükemmel bir hülâsa vücuda getirmiştir. Anadolu emaretleri tarihinin bu çok mühim şubesiyle uğraşanlara küçük bir yardım etmek ümidiyle, bunların ilk meçhul devirleri hakkında bazı mütelaâtta bulunmak istiyoruz. Evvela, Teke Oğulları hakkında söylediğim gibi, bunların da tesisinde etnolojik bir unsur esası aramak lazımdır. Bu maksatla, *İslam Ansiklopedisi'ne* yazdığım *'Salur'* maddesinde Karamanlıların Oğuzlar'ın Salur şubesinin Karaman boyundan olduklarını iddia etmiştim ki, ahiren *İslam Ansiklopedisi'ne* *'Karaman Oğulları'* maddesini yazan Mösyö Kramers de bu nokta-i nazarımı tercihen kabul ve zikretmiştir. Karaman boyu hakkında daha mufassal malumât için bakınız (*Türkiyat Mecmuası*, c. 1, s.193-194, Anadolu'daki *'Karaman'*

adlı köylere dair tafsilât için bu nüshamızda H. Nihal beyin makalesine müracaat).

Karaman Oğullarının mübadisine ait malumât, maalesef, henüz çok karışık, mübhemdir. Halil Edhem bey, bu hülasada, bu ilk karışık devir hakkında *Necib Asım-Mehmed Arif beylerin Tarihi*'ndeki malumâta istinat ile iktifa etmekte ve ayrıca buna ilaveten nota halinde *Ali'nin Selçukname Tercemesi*'nde kısaca bazı nakillerde bulunmaktadır. Halbuki *Encümen'in Osmanlı Tarihi*'nde daha ziyade *Muhtasar İbn Bibi*'den istifade ile iktifa edilmiş, *Aksarayî* 'nin bu husustaki pek mühim malumâtı her nedense ekseriya ihmal olunmuştur. Biz burada *Şikarî* ve *Aksarayî* ile beraber *Aşıkpaşazade Elvan Çelebi'nin Babaîler Menakıbı* hakkındaki eserinden müstehrec bir fıkradan¹¹⁰ ve *İbn Bibi'nin Mufassal Nüshası*'ndan istinbaten, bu ailenin mübadisini biraz daha tenvire çalışacağız.

Sultan Birinci Alaeddin Keykubad zamanında, *Kamereddin İli* namını alan Ermenak ve havalisi zabt edildikten sonra (625-1228) oraya alelusul Türkmen aşiretleri getirilüp iskân edildi ki, bunlar arasında Karaman boyuna mensup olanlar belki de ekseriyeti teşkil ediyordu. İşte bu Türkmenler içinden yetişen '*Nure bin Sa'deddin*' o aralık Anadolu'da pek ziyade taammüm eden Babaîlik tarikine intisab ederek o havalı

¹¹⁰ Aşıkpaşazâde Elvan Çelebi'nin kendi ecdadı menakıbına ait hususi bir menakıb kitabı yazmış olduğunu biliyoruz. (*Aşıkpaşazade Tarihi Mukaddemesi*, Paris Millî Kütüphanesi'ndeki bir eserden naklen). Hususi kütüphanemizdeki *Anonim bir Tevarih-i al-i Osman* nüshasında, yine aynı menakıb kitabından naklen, Karamanlıların, Babaîlerle münasebeti hakkında şu izahat vardır: '*Meger bir gece Sultan Gıyaseddin'i kulları depelediler. Oğlu ve kızı kalmadı. Babayilerden (Babaîler) Muhlis paşa bir sebeple padişah oldu. Babayiler, karnlardan intikam alıp Babayileri karnı leşkerden kim varsa hep kılıçdan geçirdi. Kırk gün bazıları ayder altı ay beylik etdi. Andan sonra kendülerin halifelerinden Göre Kadı (? Nure Sofu olacak) derlerdi, İç İl'e halife olmuşdu. Meger, Göre Kadı'nın (Nure Sofu) beş yaşında bir oğlu kalmışdı. Adına Karaman derlerdi. Muhlis Paşa ol Karaman adlı oğlanı tahta geçürdi, padişah eyledi ve nefes edün ayıtdı: benün nesli bu vilayeti tuta, padişah ola, dedi. Karaman dediklerinin sebebi budur. Karaman tahtına geçdikde hicretin 687'. Bu rivayet Hayrullah Efendi Tarihinde-muhtelif menbalardan naklen-mevcuttur (c. 1, s. 117'de 680'den evvel olarak-c. 2, s. 59'da 700 vekayiinden sonra -bu malumât Şakayık Tercemesi'nde vardır. (c. 1, s. 22-23). Hayrullah Efendi kitabının üçüncü cildinde bütün bu karışık malumâta Hezarfen'in *Cenabî*'den muktebes rivayetini de mezc ederek: '*İşbu Karamanîlere bazıları Babaîler dahi derler ki, Cengiz-i fitne-engizin şerrinden Baba İlyas ile gelmiş bir takım Horasanîlerden ibaretdir*' neticesini çıkarıyor (s. 14-15). Kullandığı menbalar hakkında hiçbir tenkide malik olmayan Hayrullah Efendi'nin bu karışık malumât ı, şayan-ı ehemmiyet değildir. Yalnız, *Elvan Çelebi Menakıbı'nın* Nure Sofu'yu Babaî halifelerinden addetmesi her halde şayan-ı dikkattir.*

Türkmenleri üzerinde dinî bir nüfuz kazandı.¹¹¹ Bu nüfuz oğlu Kerimüddin Karaman'ın o dağlık havalide tezyid-i kudret ve civardaki Hıristiyanlardan zabt suretiyle tevsi-i memalik ederek adeta bir nev'i muhtar idare kurmasına büyük yardım etti. 654-1256 tarihindeki Baycu fetretinde Karaman ve kardeşlerinin büsbütün kuvvet kazandıklarını, bunun neticesinde Dördüncü Rükneddin Kılıç Arslan'ın Karaman'a, Ermenak Beyliğini tevcih ettiğini *İbn Bibi* yazıyor ki, bu, bir emr-i vakiin tastikinden ibaretti. Mamafih, Rükneddin, bu serkeş Türkmenlerin mütemadi gasb ve garetlerinden memnun değildi; onlardan tedip maksadını beslemekle beraber bu sarp ve siyaseten nazik sahada büyük bir hadise çıkarmamak için zarurî bir tahammül gösteriyordu. *İbn Bibi* bu sıralarda Karaman'ın vefat ederek, biraderi ve Sultan'ın *emir-i candarı* Bunsuz, Bungusuz'un arz-ı ta'zimât maksadıyla hükümdar nezdine gelince tevkif edildiğini ve Karaman'ın henüz küçük olan çocuklarının da ibtida Gavele Kal'asına gönderildiğini yazıyor. *Selçuknâme Tercemesi*'nde ise, Karaman'ın kat-ı tariklik etmesinden dolayı tahassun ettiği ormanın ihrakı esnasında olduğu ve kapucubaşı olan biraderi Bunsuz'un haps ve çocuklarının Gavele'ye izam edildiği mukayyedir. Hammer, *İlhaniler Tarihi*'nde Karaman Oğlu Mehmed'in 677'de bir ormanda ağaçlarla beraber muhterikan terk-i hayat ettiğini *Reşidüddin'in Camiü't-Tevârih'inden* naklen bildirir ki (Halil Edhem, *Karaman Oğulları Hakkında Vesâik-i Mahkuke*, hususî tab'ı, s. 6) *Selçuknâme*

¹¹¹ Bundan evvelki notada Nure Sofu hakkında *Elvan Çelebi Menakıbındaki* kaydı zikretmiştik. *Şikarî* bunu *Nureddin bey* olarak gösterdiği halde, kitabelerde ve tarihlerde *Töre* olarak mukayyedir. *Sofu* lakabı onun o sırada Anadolu'nun her tarafına yayılan Babaî halifelerinden olduğunu gösterebilir. *Tarih-i Melikü'l-Müeyyed ve Tarih-i Cenabî'de* ve onlardan naklen *Füsulu Hal ü Akd, Tenkihü't-Tevârih, Camiü'd-Düvel*, ve *tercemesi* gibi tarihlerde Nure Sofu'nun Ermeniyü'l-asl olduğu rivayet edilirse de buna inanmak müşkildir. Çünkü, eğer böyle bir ihtida meselesi olsa, Karamanîlerden çok aleyhdârane bahseden *İbni Bibi* bu hadiseyi mutlak müzifâne bir surette kaydederd. Hatta *Müneccimbaşı* dahi *Cenabî* rivayetini zikr ile beraber şayan-ı itimat saymaz. Ayasofya Kütüphanesi'ndeki mufassal nüshasında (numero: 2985) '*zıkr-i sebeb-i istila-yı Karamanîyân ve taslit-i Cimri ve istila-yı u ber serir-i saltanat bi-darülmülk-i Konya hamahallahu teala,*' faslında bu hadiseden muhkirâne bir suretde bahseden *İbni Bibi*, Babaîler hakkında olduğu gibi bunlar hakkında da '*Havâric*' sıfatını kullanır ve Karaman'ın ibtida-yı halinde Kamereddin İli'nde dağlardan Larend'e'ye kömür taşıyan bir Türkmen olduğunu söyler. *İbni Bibi'nin* Babaîler hadisesi hakkındaki tafsilâtıyla Karaman Oğlu Mehmed beyin Konya istilası hakkında verdiği tafsilât mukayese edilirse, bu iki hadisenin mahiyet itibarıyla birbirine ne kadar benzediği anlaşılır. Bu emaretin çok karanlık olan ilk tesis safhalarında bu sufiyâne tesirâtı nazar-ı itibara almak lazım olduğunu ilk defa '*Anadolu'da İslamiyet*' ünvanlı makalemizde (*Edebiyat Fakültesi Mecmuası*, sene 2, sayı 4, Eylül 1338) ileri sürmüştük. Mösyö Kramers de Karaman Oğlu hakkında *İslam Ansiklopedisi'ne* yazdığı makalede bu nokta-i nazarı kabul ediyor.

*Tercesmesi'*ndeki bu ormanda vefat meselesinin bundan muharref olduğu kolayca anlaşılıyor. Biz, *İbn Bibi'nin* bu rivayetinden ziyade *Aksarayî'nin* bu hususi verdiği malumatı daha doğru bulmaktayız.

Moğolların tahakkümü altında kardeşiyle müştereken icra-yı saltanat eden İzzeddin Keykavus, Muineddin Pervane'nin tesvilâtıyla İstanbul'a kaçmaya mecbur olarak Selçukî tahtı münhasıran Rükneddin Kılıç Arslan'a kalınca (660-1261), Muineddin Pervane, Moğol ve Selçukî kuvvetleriyle, uç havalisindeki iğtişaşları teskin etti. Tam bu esnada, belki kendilerinin de aynı akıbete uğrayacaklarını Ermenak Türkmen sergerdeleri yani Karaman, Zeynelhac, Bunsuz kendilerine taraftar toplamak ve teşebbüslerine meşruiyyet vermek için Sultan İzzeddin taraftarlığı namı altında yirmi bin zırhlı süvariden mürekkep bir kuvvet ile Konya'ya yürüdüler. Moğol Ordusu yaylaklara dağılmış olduğu cihetle, Muineddin Pervane adeden az olan Selçukî Ordusuyla bunlara karşı çıktı; Gavele Kal'ası sahasında vukua gelen kanlı bir muharebede Karaman Türkleri bozuldu; esir edilen Zeynelhac ve Bunsuz, Konya pazarlarında dolaştırılarak, ahalinin tahkirât ve muhacemâtına hedef oldular. Ve birkaç gün sonra Konya'nın İç Kala kapusuna asıldılar. Konya Sarayı'nın burcundan bunlara ok atılıyordu. Biraz sonra bunları bilhassa davet ettikleri ittihamıyla *Necibüddin Müstevfî, Kıvamüddin Eşher bin el-Hamid, Kadî-i Leşker* gibi bir takım Konya ekâbiri de katl olundu. *Aksarayî* de bunların mezarına nur indiği ve Zeynelhac'ın – halktan maruz kaldığı muameleler ve ihanetler dolayısıyla-mazhar-ı gufran olduğu hakkında bazı menkulât da zikredilmektedir.¹¹² Bu izahâtan

¹¹² Bu çok mühim eserin 745'de Aksaray'da yazılmış bir nüshası Yeni Cami Kütüphanesi'nde 827 numeroda, 734'de yine Aksaray'da yazılmış ikinci bir nüshası da Ayasofya'da 2143 numerodadır. Ehemmiyet-i fevkaladesine mebni yukarıdaki vekayii muhtevî parçayı aynen nakl ediyoruz: 'havadis-ı rüzgâr ki der an sal ve zaman (ya'ni 660) vaki geşt an bud ki ez taraf-ı Ermenak ümerâ-i Etrâk-ı nâ-bak ve hem Karaman ve Zeynelhac ve Bunsuz huruc kerdend ve ba bist hezar sevar çuşen ver be-hükmi hevadarî-i Sultan İzzeddin ber muharebet-i Sultan ber ser-i Konya amedend çün leşker-i Moğol be-tamam-ı yaylak müteferrik şode refte budend fırsat yaftend ve sude-i feth-i Konya der dimağ kerdend. Muineddin Pervane bâ-leşker-i Sultan ance hazır budend be-zire-i işan şodend ve der sahra-yı kal'a-yı Gavele ittifak-ı muharebet oftad ve ümerâ-i Etrak mukavemet-i azim numudend ve der mabeyn-i her-du leşker der an mukatelet-i azim reft ve ahirü'l-emr leşker-i Etrâk münhezim şodend (sihzemü'l-cem' ve yulunü'd-debr) nasib-i hali-i işan şod. Ve egerçi leşker-i Sultan andek bud ve mazanna-i an nebud ki def-i naire-i fitne ve aşub-ı bedan mikdar leşker müyesser kered. Amma be-takdir-i Rabbilâlemin ve imdâd-ı melâik-i mümin leşker-i Sultan-ı muzaffer ve mansur-ı geştend ve ehl-i bağı ve adüvvân-ı mağlub u menkûb şodend, ve ümerâ-i Etrak Zeynelhac ve Bunsuz der kayd-ı hazi ve hesar giriftar amedend ve der silk-i zümre-i asâr oftadend (kim fe gulibetu kesire bi-iznillahî vallahî maa's-sabirin). Zeynelhac ve Bunsuz ra der bazarhâ-i Konya cihet-i ihanet ve ta'zib-i tavaf

Zeynelhac'ın, Karaman'ın kardeşi olduğu ve Karaman'ın da bu hadisede ölmediği anlaşılabilir.

Karaman'dan sonra yerine oğlu Mehmed bey geçti. *İbni Hatir*, onu *Ermenistan ser-leşkeri* yaparak Moğollar'a karşı isyanında Karamanlılardan istifade etti. *İbni Bibi'ye* göre bu isyanın tenkilinden sonra Muineddin Pervane, Karamanlılara karşı bir kuvve-i askeriyye sevkettiyse de mağlup oldu.

Biz bu hadisenin teferruatını *Aksariyi'de* öğrenebiliyoruz: putperest Moğollara karşı Mısır Sultanı'ndan müzaheretiyile İslamiyet'in istihlası maksadıyla yapılmış bir hareket şeklinde inkışaf eden *İbni Hatir isyanı* bastırılmakla beraber, ona faal bir surette iştirak eden Karaman Oğulları bizzarure bu isyanda temerrüt ediyorlar, divana usulen gönderecekleri emvâl ve rüsumu göndermekten istinkaf ediyorlardı. *Ermenak vilayeti sipihdarı* olan Bedreddin-i Hotenî bunların tedibini kararlaştırdı. Bütün bu hadisatta memleketin en az ziyanla kurtulması halkın fazla ezilmemesi siyasetini takip eden Muineddin Pervane böyle bir hareket-i askeriyye taraftar değildi, lakin Moğol kumandanları Tuku ve Tudavu'nun müzaheretlerini kazanan Bedreddin kendi kuvvetinden başka bir kısım Moğol kuvvetini de alarak Larend'e'ye geldi. Karaman Oğulları telaşa düşerek, hazine-i Sultaniye yüz bin dinar vermek suretiyle hatalarının afvını reca ettiler. Bunları layığıyla tedip ve mallarını gaspederek Moğollara yaranmak isteyen Bedreddin bu teklifi mağrurâne bir surette reddetti ve

dadend ve avam-ı halk hücum mi kerdend ve be-seyl-i gerdenşân neyli mi kerdend, ba'd çend ruz cümle ra ber dervaze-i kal'a-yı batınî Konya berdar kerdend ve ez burc-ı saray-ı Konya ümerâ-i maslûb ra hedef-i tir kerdend, ve fetihnâme-i an hadise-i sa'b ra ki be-suhulet mübeddel şod der sohbet-i kussâd-ı amin be-beşaret-i ferâmîn be-cevânib-i vilayât irsal gerdaniden der an sal be-töhmet an vakia-i hadis şod ve cenan nümudend ki huruc-ı Etrâk be-vasita-ı davet ve tahriz in cemaat bud bî an ki mektubî ez işan yafta şevad Necibüddin Müstevfi ra ki sadr-ı bud be-diyanet ve vera'-yı mevsüm ve mevsuf ve kemal-ı kifayet ve siyakat der umur-ı istifa yegane-i zaman, ve Kıvamüddin Eşher be-Bin el-Hamid ki ser-amed-i ekâbir-i cihân bud ve der eşrâf-ı memâlik-i server mukteda-i eşraf ve südur-ı zaman, ve kadı-i leşker ra ki der fûnun-ı ulum-ı mütebahhir bud ve der enva'-ı fezâil mukteda-yı ulemâ-i zaman cümle der ma'rez-i gazab ve saht-ı Sultan oftadend ve rüzgâr-ı gudar rakkâm-ı haziyy ve edbâr ber sahife-i imar-ı işan keşid ve her yeki be-tıg-ı abdâr ke'es-i zehr-i alud ber keşidend ve ez arsa-i vücud-ı kadem der rah-ı adem nihavend ve der heva-yı mansab serbar bad fena dadend...'filcümle ez merdom-ı sahib-i derun sadıkü'l-kul istima oftad ki mütevâtir-i çendin şeb ber tereb-i işan nurdidend ki kule beste bud ve Zeynelhac ra didend ki der rovze-i nize seragerde ali zede bud ve u ra camehâ-i fahir ve libas-ı mülukâne be-izaz-i tam der an makam der averdend azu süal kerdend ki çün isyan ve tuğyan tu zahir şode bud beçi vasita an menzilet mekânet yafti, goft ki bedan sebeb ki ihanet ki bermen kerdend ve bedan seyli ki avam zedend hüda-yı teala bermin rahmet kerd '.

ordusuyla ihtiyatsızca ilerledi. Lakin Karamanlılar, Göksu Derbendi'nde onu fena halde sıkıştırdılar. Müdafaadan aciz kalan Bedreddin çok perişan bir halde ricat ederek Ermenak kal'alarından birine kapandı, ordusunun bütün ağırlığı Karamanlılar eline geçti.¹¹³ Bedreddin ordusu, ancak Eminüddin Mikâil kumandasında Larende'ye gelen bir kuvve-i askeriyyenin yardımıyla bu kal'adan kurtulabildiye de, Karamanlıları taht-ı itaata almak kâbil olamadı. Henüz bu mesele teskin edilemeden, Karamanlılara merbut uç Türklerinin bir Frenk ticaret kafilesini vurup yağma ettikleri haberi geldi. Muineddin Pervane'nin akrabasından *Emirü's -sevâhil Hace Yunus* bunları tedip için çalıştıysa da, aynı suretle fena halde mağlup olarak, bütün ağırlığını da onlara kaptırdı ve böylece Karamanlıların maddi ve manevi kuvvetleri yükseldi. İşte bir taraftan bu muvaffakiyetler, diğer taraftan Moğollara karşı Mısırlıların Anadolu hakimiyet-i aliyesine rakip çıkarak Kayseri'ye kadar muzafferâne ilerlemeleri, Mehmed beyi teşci etti. Muineddin Pervane'nin Moğollar tarafından idamı da memleketdeki dahilî teşevvüşleri artırmaktan başka bir netice tevhit etmedi. ¹¹⁴ 676'da hükümdarın bulunmamasından ve ortalığın karışıklığından bilistifade

¹¹³ 'el-kıssa evlâd-ı Karaman ve Etrâk-ı uç der in sal huruc kerdend. Çok nuhuvvet ve isyan ve nüşüvvet-i tuğyân der dimağ-ı işan beyza kerde bud ve havf-ı Moğol der dil işan karar girifte, çün an hadise-i Haternak Şerefeddin Hatir hadis şod, be-zaruret mecal tahallûf yaftend ve ser ez rabeka-ı taat ber taftend ve ez irsal-i emvâl ve rüsûm mukarrerât-ı divanî temerrüd nümudend. Bedreddin Hotenî ki sipehdâr-ı vilayet-i Ermenak bud, be-müdafaat ve mukavemet-i Etrâk kemer-i intikam bermiyan best ve egerçi Pervane rıza nedaşt çün ilhah besyar nümud be-icazet-i Tuku ve Tudavun ba-hezare ez leşker-i Moğol ve misl-i an Tacik berser-i evlâd-ı Karaman bedan vilayet reft. Çün be-Larende resid, Etrâk-ı Ermenak kussâd be-istikbal feristadend ve mültezim şodend ki der ivaz-ı isyan ve diyet-i tuğyan sad hezar dinar be-hızane-i Sultan resanend ve hassa-i ser-leşkerî be-temam eda nemayend. Bedreddin Hotenî ez gururi ki der serdaşt ve itimaği ki ber celadet-i hod mi nümud, kabul nekerd, ve ber endiše-i ziyadet dendan tam' a-i derhun ve mal-ı işan tiz kerd, ve ber hetk-i üstar işan rağbet nümud. Hükemâ gofte end (azamü'l-hataya muharebe men yetallübü's-sulh) çün tarik-i suhulet nesipord ve rah-ı tasallut girift kariş be-suubet encamid ve azm ber an hazm kerd ki ber sebil-i nehb ü garet der an vilayet der ayed ve bi-ihtiyat der derbend-i Göksü der amed Etrâk-ı bî-pak be-zire-i u şodend ve der mukavemet be-can kuşidend. Bedreddin Hotenî ez mukavemet ve müdafaât-ı işan kasır mand...ve be-kal'a-i ez kıl'a-i Ermenak mütehasin geşt ve anca mahsur şod. Nakd ve cins ü ratb ü yabis ve murakib ve eslihâ-i leşker-i Moğol ve Tacik cümle rûz-ı Etrâk-ı bî-pak şod (*Aksarayî Tezkiresi*).

¹¹⁴ Aksarayî 'deki şu parça, bu nokta-i nazarı tamamıyla teyit ediyor: 'ba'de ez vefat-ı u Etrâk-ı şeyatîn sıfat ez şişe-i zabt birun oftadend, ve ez huruc-ı havâric-i uc ateş-i fitne şu'le ber averd. Bedan sebeb sahib der mersiye-i u guyed:

Limma ra'yet-i hurucü'l-uc hakk-ı sebain
Mefaciyen malahüm akl ü lâ-din
İnşidet mekteben ma kıyl min kadem
Maza Süleyman ve enhâlü'ş-şeyatîn

babasının neticesiz kalan eski hareketini tanziren-*İbni Bibi*'den mufassalen anlatıldığı vechile-Cimri Hadisesi dinen mühim hareketi¹¹⁵ yaparak kısa bir müddet için muvaffak olduysa da, nihayet mağlup ve maktul oldu. İşte bu hadisede Mehmed'le beraber iki kardeşi ve bir amcazâdesi de maktul düşmüştür ki, bunların isimlerini bilmediğimiz gibi hatta amcazâdenin kimin oğlu olduğunu da tamamıyla bî-haberiz (*Muhtasar İbni Bibi*, s. 230). *Aksarayî*'de Cimri Hadisesi hakkında verilen malumât, bazı cihetlerden *İbni Bibi*'yi ikmal ve tavzih edecek bir mahiyettedir. Ona göre Cimri hadisesinde Emineddin Mikâil mukavemet etmek istiyorsa da, muvaffak olamıyor, Konya tahtına oturan Cimri kendi namına hutbe okuttuğu gibi sikke de darpettiriyor. Tam bu sırada Aksaray havalisinde de -bununla hem-ahenk olarak- bir isyan hadisesi çıkıyor. Anadolu mukataacılarından olup hatta bir müddet Aksaray vilayetini de iltizam eden Kızıl Hamid ve mutemedi Aksaraylı Şenkit, dört bin Türk ve Arapdan mürekkep bir kuvvetle Aksaray'a hücum ederek, orada üç gün ikamet ve şehri pek şiddetli bir

¹¹⁵ Bu hadisenin tarihi hakkında müverrihler arasında ihtilaf vardır. Bizzat Halil beyin bu risalesinde bile muhtelif yerlerde muhtelif tarihler kabul edilmiştir. Mesela İnanç Oğullarından ve Karamanilerden bahsedilirken Konya'nın zabtı 676-1277'de ve Mehmed beyle Cimri'nin katli 677-1278 de gösterildiği halde, daha evvel Sahip Ata Oğulları kısmında bu vakanın tarihi olarak 675 senesi kabul edilmektedir. Halbuki İbni Bibi'ye göre Sahip Ata Oğullarının şehadeti Konya'nın zabtından sonradır. Halil Edhem bey, Karaman Oğulları kitabelerini neşrettiği sırada, Sahip Ata Oğullarının kitabelerine istinaden, Cimri hadisesinin 675 senesinde olduğunu yazarak (s. 6) , Mehmed beyin hadisesi katlini 676'da göstermişti (s. 4) ki, Muhtasar *İbni Bibi*'de de böyledir. Halbuki 677, *Reşidüddin*'in gösterdiği senedir (*Aynı Risale*, s. 6). *Müneccimbaşı*, Mehmed'in katlini 678'da gösterir (*Sahâifü'l-Ahbâr*, c. 3, s. 26). *Ali ve Hezarfen* dahi kezalik 677 senesini kabul ederler. Öyle görünüyor ki, Halil bey bu mütehalif rivayetler karşısında mütereddit kalmıştır. Bize göre, Sahip Ata Oğullarının kabir kitabelerine ve *İbni Bibi*'ye nazaran Konya'nın zabtı 675'te ve Mehmed'le Cimri'nin katlini ise 676'da kabul etmek, şimdilik en hakikate yakın bir harekettir. Konya'nın yağma ve garetini intaç eden bu müthiş istilanın, kırmızı külahlı, çarıklı Türkmenler tarafından yapıldığı ve Konya'daki çapulcu rindler ile Ahilerin de onlarla teşrik-i harekât ettikleri *İbni Bibi'nin Mufassal ve Muhtasarından* iyice anlaşılmaktadır (Anadolu şehirlerindeki bu cins ictimai teşkilat hakkında mufassal malumât '*Osmanlı İmparatorluğu'nun Teşekkülü*' adlı makalemizdedir). İlave olarak şunu da zikr edelim ki, *İbni Bibi de, Aksarayî*'de vesair bilumum menbalarda zikr edilen bu Cimri, Gıyaseddin Siyavuş bin İzzeddin olduğunu iddia eden serserinin adı veya lakabı değil, onun hakkında kullanılan müzif bir sıfattır. *İbni Bibi'nin* bundan bahsederken kullandığı '*Cimri tarikat-ı her fuş pişe*' tabiri bunu gösterdiği gibi, muhtelif farsî tarihlerde bu gibi serseri zümreleri hakkında 'Cimriyân veya Ecâmire' tabiri kullanıldığı da daima vakiyadır. Bunu Osmanlı tarihlerinde de görmekteyiz. Mesela *Aşıkpaşazâde*, Şeyh Cüneyd-i Erdebilî'den bahsederken '...ve dahi gayrıdan yanına nice Cimri cem' oldu' diyerek bu nokta-i nazarı teyit ediyor (s. 26). Anadolu tarihiyle uğraşan bütün şark ve garp erbab-ı tetebbui bunu hiç düşünmeyerek, Cimri kelimesini Selçukî saltanatına iddia-i veraset eden serseriye has bir ad veya lakap addetmiştir.

surette yağma ve garet ediyor; lakin Şehzade Kongurtay kumandasındaki Moğol kuvveti yetişerek bu iğtişası bastırıyor. Bu kuvve-i askeriyyenin müteakiben Konya üzerine hareketiyle Cimri ve Karaman Türkleri münhezim bir halde oradan uçlara kaçıyorlar, Moğol ordusu Konya, Larende ve kısmen Ermenak havalisini asilerden temizleyerek bir çok esir ve ganâim aldıktan sonra tekrar yaylaklarına dönüyor. Mamafi bu tedip hareketi, kati bir netice vermiyor, çünkü, Develükarahisar'da bulunan Cimri, Ankara'dan itibaren Anadolu'nun bütün garp havalisinde adeta bir hükümdar gibi icra-yı saltanat ediyor. Diyarbekir'den Ankara'ya kadar büyük bir sahada Moğolların yardımıyla nüfuzunu tesis eden Sultan Gıyaseddin, Sahip Fahreddin ile birlikte Ankara'ya gelerek orada Cimri üzerine hareket için bir ay kadar mükemmelen hazırlanıyor, ve nihayet Develükarahisar havalisinde vukubulan kanlı bir muharebede Cimri katl ve ordusu perişan ediliyor.¹¹⁶ Mamafi bu çok mühim muvaffakiyete ve onu takip eden bazı tedibâta rağmen, yine uçlarda eski sükun ve asayiş tamamıyla iade edilemediği *Aksarayî*'nin sarih ifadesinden kolayca

¹¹⁶ Aksarayî 'de bu hadise *'feth ü fütuh-ı Sultan Gıyaseddin der def-i Cimri'* ser-levhası altında şu şekilde anlatılmaktadır: 'Çün şahzade ez Konya avdet fermud, Cimri-i la'in der vilâyet-i uç ba-ümerâ-i Etrâk dest-i istila ber averdend ve der an vilayet ağaz-ı saltanat kerdend ve ferâmîn-i fâsid be-cevânib feristadend ve nevbet-i pençgâne zedend ve çehre-i taat be-hakk-ı isyan çenan alude kerdend ve ruy-ı muvafakat be-sevad muhalefet çenan siyah gerdanidend ki ta şeb zamane-i abesten havadis est herkiz be-çenan eyyâm-ı fitne nezade est. Ahirülemr Şahzade hast ki bi-nefsihi ba-leşker ber ser-i işan reved Sahib Fahreddin tevekkül ber fazl-ı Rabbanî kerde ve men yetevekkel aliyyullah fe-hüve hasbihi nasbül-ayn hatır-hiş kerdaniyed ve Şahzade ra ez ser itikad-ı halis ez an azm bazdaşt ki mebada ki be-vasita-i leşker-i vilayet be-sem'-i sütün ez amir ve amir ve harab ve yebab şevad bi-nefs-i hod ba-Sultan Gıyaseddin be-def-i Cimri iltizam nümud ve tevekkelen aliyyullahı teala ba-Sultan ve havaşi ez vilayet-i Danişmend be-cânib-i Engüriyye be der amedend ve anca müddet-i yek-mah be-tedbir-i cemiyet-i leşker meşğul şodend ve akıbet ba-cemiyet-i leşker-i Müselman ki ez kesret-i an der medâhil ve meşârib-i zemin ve hoş ve seba ra muzarib ve meharib müteazzir bud, müteveccih be-canib-i uç be def-i Cimri çün sevâkıb ber eser-i şeyatın revane şodend, ümerâ ve ser-leşkerân ve rüesâ ve mu'tebarân ve müttehede ve sipehdarân-ı memâlik ez nühüm-ı Diyarbekir ta hudud-ı Engüriyye mütebaat-ı Sultan-ı asıl nümudend ve ez anca ta be-Karahisarıdevle ki der an eyyam-ı makarr-ı Cimri ve leşker-i Dağî anca bud hiç cay-ı tevakkuf nenümudend, ve der havâli-i Karahisar der müsadifet-i Cimri iltika-i mukabelet ve mukatelet ve ittifak-ı müsaf oftad ve be-tığ-ı abdâr hunhar:

Der berg râz-i ömr-i adüvv ez sar-ı serâcil

Nevruz ra tabiat-ı fasl-ı hazan dihed

Etrâf-ı bağ ma'reke ra tığ-ı abdâr

Ez hun košte reng-i gül ve erguvan dihed

Halk-ı bisyar ve ez her cins taife-i bî-şumar der sahrâ-yı ma'reke to'me-i güllab ve seba ve vühuş ve tuyur şodend.. ilh'.

anlaşılmaktadır.¹¹⁷ Yine *Aksarayî*'de bunu takip eden seneler zarfında Anadolu'daki müthiş tezezbübler, Moğol ve Selçukî ümerasının mezalim ve su-i idaresi Niğde, Lülüve, Sivrihisar havalisinde çıkararak Mücirüddin tarafından teskin olunan isyan hareketleri, 699'da buna inzımam eden müthiş yağmursuzluk, hülasa o daimî ve büyük anarşi layıkıyla tasvir ediliyor. Yine aynı müellif, 703 vekayii esnasında Konya-Aksaray yolu üzerinde el-yevm Sultan Hanı diye meşhur *ribat-ı Alayî*'nin tamirine memur olduğunu anlatırken, bilmünasebe, Karamanlıların bir aralık bunun iki burcunu mahv ve tahrip ettiklerinden de kısaca bahsetmektedir. Mehmed bin Karaman'dan sonra Karaman tahtına kimin geçtiği, epey karışık bir meseledir. Kitabelere nazaran, kardeşi Mahmud beyin Karaman beyi olarak onun yerine geçtiğini kabul edebiliriz. Hicri 702 tarihinde Mahmud beyin henüz berhayat olduğunu Ermenak'taki cami kitabesi açıkca göstermektedir. Bunun vefatı tarihi olarak da *Müverrih Ali'nin Füsulü Hall ü Akd'da* gösterdiği 707 tarihini kabul etmek, şimdilik en doğru bir harekettir. Halbuki, *Müneccimbaşı*, Mehmed'in vefat tarihi olarak 719 senesini gösterir, ve Ebu Said Bahadır Han tarafından Anadolu işlerinin tanzimi maksadıyla gönderilen Emir Çoban ile Konya haricinde vukubulan cenklerde ekser ittibaıyla beraber katl olduğunu ve Karamanlıların bunun üzerine Ermenak'a avdetle sa'bül-mürur yerlere tahassun ve hatta Yahşi bin Mahmud'u tahta iclas ettiklerini ve Emir Çobanzâde Temürtaş'a muti olan Yahşi'nin Çobanîlerin zevali üzerine tekrar Konya ve havalisini ele geçirdiğini söyler ki, aşağıda etrafla izah edileceği vechile, tamamen yanlıştır. *Eflakî Menakıbı'nda*, Sultan Veled'in bir kerameti anlatılırken, Konya'nın başlıca cebâbiresinden Ahi Mustafa'nın Konya'yı istila eden Yahşi Han bin Karaman tarafından katl edildiği mezkurdur (*Huar Tercemesi*, 2, s. 307). Bu vakanın, 707 ile Sultan Veled'in tarih-i vefatı olan 712 tarihleri arasında olduğunu, ve Yahşi beyin, büyük kardeşi Mahmud'dan sonra tahta geçtiğini istidlal edebiliriz.¹¹⁸ *Müneccimbaşı ile*

¹¹⁷ 'Egerçi mülk be-vasıta-i an feth der ekser ovkat masun bud, amma naire-i fitne-i Etrâk be-küllü müntafi neşod ve ez illet-i kâide-i fesad işan mümkün nekeşt, der her taraf dest-i u pay mi zedend, ve der kat' -ı turuk-ı zarari miresaniyend ; amma kadem ez daire-i hod birun nemi nihadend'.

¹¹⁸ Bu Ahi Mustafa, Mevlana ailesinin eski muhibb ve müntesiplerinden Ahi Sadık'ın oğludur, Çelebi Arif ile beraber doğmuş ve hatta babasının recası üzerine ismi de Sultan Veled tarafından verilmişti. Eflakî Dede'nin ifadesine göre Konya'daki bütün cünûd ve rünûd onun emri altında bulunuyordu; Sultan Veled, müteaddit defalar ona ihtaratta bulduysa da Mustafa hiç aldırmadı; sert cevaplar verdi; hatta bir sema meclisinde Çelebi Arif'in fena halde canını sıktı; nihayet Eflakî 'ye göre bu bî-edepikleri neticesinde Yahşi Han bin Karaman, Konya'ya gelince onu maiyyetindeki birtakım rindlerle beraber kal'a kapusuna astırdı (*Darülfünun Yazması*, varak, 126-163).

Ali'nin yanlışlıkları Mahmud beyin oğlu olarak gösterdikleri Yahşi, işte *Eflakî*'de zikr edilen bu '*Yahşi bin Karaman*' olacaktır.

Burada, bütün muhtelif tarihî menbaların zıt rivayetlerini birbiriyle tenkit ve telif ederek Mahmud ve Yahşi zamanlarında Karamanlıların ahvâli hakkında biraz tafsilât vermek faideden hali değildir. Öyle anlaşılıyor ki, Mahmud'dan sonra Karaman tahtına geçen kardeşi Yahşi, Selçukîlerin inkırazıyla Anadolu ahvâlinin karışmasından bi'l-istifade, 712'den evvel Konya'yı zaptetmiştir. Kadim Selçukî payitahtının bu suretle zaptı, hiç olmazsa Merkezî Anadolu'da Moğol nüfuzunun tezeli ve enderasını mucip olacağından, bundan tabiatıyla telaşa düşen İlhanîler Devleti emirü'l-ümerâ Çoban beyi kuvvetli bir ordu ile gönderiyor. *Aksarayî* bu hadisenin Ebu Said Bahadır Han'ın 716'da cülusunu müteakip olduğunu kaydediyorsa da, *Tarih-i Olcaytu'da* yazıldığı vechile, 714'te, yani Olcaytu'nun evahir-i saltanatındadır.¹¹⁹ Binaenaleyh *Aksarayî* 'nin bu hususutaki malumâtı, yalnız zaman-ı vukuunı, bu suretle tashih ederek, nakl edebiliriz: bu azim kuvve-i askeriyyenin Karanbük kışlağına vürudu üzerine, Anadolu'daki bütün Türk beyleri arz-ı itaat ve inkıyat ediyorlar; Hamid Oğlu, Şeref Oğulları, Sahip Ata Oğulları, Germiyan Oğulları, Candaroğlu Süleyman Paşa, hatta Sis'teki Ermeni hükümdarı kıymetli hediyelerle geliyorlar, ve nail-i iltifat olup geri dönüyorlar. Yalnız Karaman Oğulları arz-ı inkıyat etmedikleri için, ilkbaharda Moğol ordusu Konya üzerine yürüyerek şehri zapt ve Karamanlıları şiddetle tedip ediyor.¹²⁰ İşte Yahşi bey, belki de bu

¹¹⁹ Mehmed Arif, *Hamid Oğulları, Tarih Mecmuası*, 51, s. 954; Arif beyden başka bütün müverrihler bu meselede aldanmışlar ve yanlış mütalaada bulunmuşlardır. Tevhid bey, oğlu Temürtaş isyanını yatıştırmak üzere 719'da Anadolu'ya gelen Emir Çoban (*Aynı Mecmua*, s. 385) dediği gibi, Mösyö Kramers de 'Karamanoğlu' makalesinde bu hadisatı 719'da göstermiş, Ali bey ise 719 veya 722 tarihlerini kayetmiştir (*Aynı Mecmua*, 78, 4). Bütün bu tehalüflerin sebebi herhalde, *Müneccimbaşı*'nın mütenakız ifadeleridir. Bir yerde Temürtaş'ın 718'de isyan edip babasının vüruduyla arz-ı itaat ettiğini (c. 3, s.8) yazdığı halde, diğer bir sahifede bunu 722'de göstermekte (*Aynı cilt*, s. 4), yine diğer bir mahalde ise 719'da Emir Çoban'ın Ebu Said tarafından Anadolu umurunu tanzim için gelüp hatta Konya haricindeki cenklerde Mahmud bey ve etbânın katlini söylemektedir (s. 26). İşte Mahmud beyin 719'da vefatı rivayeti de bundan galattır. *Hayrullah Efendi Tarihi'nin* bu husustaki malumâtı, ber mutat, çok karışık ve yanlıştır. Bu hadisenin doğrusu yukarıda yazdığımız vechiledir. Emir Çoban'ın Ebu Said zamanında oğlunun isyanını bastırmak için geldiği hakkındaki tafsilât ise biraz aşağıdadır.

¹²⁰ 'el-kıssa ez her taraf ki bud ümera-i Etrâk serber-i hatt-ı taat nihadend, Felek Dünder Hamid ez Borglu ve evlâd-ı Eşref ez Gurgurum ve esbât-ı Sahip Fahreddin ez Karahisarıdevelü ve ümerâ-i Germiyan ve ebnâ-i Alişir ez Kütahiyye ve kıl'a-i an hudud ve Süleyman Başa ez Kastamuniyye ki der hiç ahd-i ez uhud mütekaddim ihzâr ve istihzar-ı işan suret nebeste bud cümle müteakip be kışlak-ı Karanbük hazır şevend ve mütavaat ve

muharebelerde takriben 715'te vefat etmiş ve yerine -aşağıda izah edeceğimiz vechile- Bedreddin İbrahim bey geçmiştir. Emir Çoban'ın avdetini müteakip Karamanlıların tekrar bir fırsat bularak Konya'yı tekrar ellerine geçirmiş olduklarını biliyoruz; çünkü Emir Çoban, Ebu Said Bahadır'ın cülusunu müteakip oğlu Temürtaş'ı Anadolu valiliğine göndermiş,¹²¹ ve Temürtaş ise *Eflakî*'nin aşağıda mezkur ifadesinden sarahaten anlaşılacağı vechile, 720'de onları tekrar Konya'dan çıkarmıştır. Konya'nın yeniden bunların eline geçmesi, Çobanîler Ailesi'nin idamı üzerine Temürtaş'ın bi'l-mecburiyye Mısır Sultanı nezdine firarından sonradır ki ¹²² bu tarihten sonra yani 728'de Konya artık kati surette Karamanîlerin eline geçmiş ve satvet ve şevketleri günden güne artmıştır.

Yine *Eflakî* 'deki bir fıkra, Emir Arif Çelebi'nin Larend'e'de oturan Karaman Oğlu Bedreddin İbrahim beye bir mektup göndererek, Konya'da Karaman ümerâsından Celal-i Küçük'ün kendisinin o devir fetretinde seyahatde bulunmasından bi'l-istifade- gasb ettiği mermer bir havuzu¹²³ talep eylediğini, ve İbrahim beyin gâsıbı şiddetle tecziye ederek, sair

imtisal nümudend, mut'i ve münkad geştend. Melikü'l-Ermen tekfur niz ez Sis be-hıdmet amed ve cümle tuhaf ve hedayâ-i mülükâne ve takdime-i hüyul-ı Hüsrevâne ba-cuşen ve ber kestivân-ı müzehheb ve eslihâ ve emtia-i nefis ba resaniyedend; ve be-nevazeş ve evâtif-ı Hüsrevane ihtisas yafta ba teşrifat-ı fahir ez kışlak-ı Karanbük be-ferag dil icazet-i insıraf yaftend; ve etrâf-ı u be-vücut-ı emn ü aman aram girift. Amma cün ebnâ-i Karaman der mutavaat ve huzur-ı ihmal der nümudend; der evvel-i bahar ki cihân teravet ez ser girift be-câhib-i Konya tahtend kerd ve darülmülk Konya ra ez teşebbüs ve tasarruf-ı ebnâ-i Karaman müstahlis kerdanid; ve Etrâk-ı Karaman ki be-yaylak-ı birun medde budend der saded-i katl ü garet ve nehb üftadend, ve bişter pay-ı mal-ı semm ü sütür leşker-i cerrâr şodend' (*Aksarayî Tezkiresi*).

¹²¹ *Ravzatü's-Safa*, c. 5, s. 192. Bu valiliğe tayin meselesi Ebu Said Bahadır Hanın cülusu akabinde olduğundan, 716 veya 718 senesi zarfında olmalıdır. Temürtaş, 717-720 seneleri zarfında Anadolu'daki mahalli beyliklerin nüfuzunu kırmış, hatta Konya'yı zabt ile nüfuzunu bütün Anadolu'da tesis etmişti. Timurtaş'ın isyanı işte bundan sonra, yani *Ravzatü's-Safa'nın* kaydettiği vechile 722 senesi ibtidasındadır. Emir Çoban bunu bastırmak üzere ikinci defa tekrar Anadolu'ya geldi, ve dahalet eden Temürtaş'la beraber İlhan'ın yanına döndü ki, Ebu Said babasının hatırına hürmeten Temürtaş'ı afvederek tekrar eski vazifesine göndermiştir (*Aynı eser ve cilt*, s. 202-Dö Sun, *Moğollar Tarihi*, c. 4, s. 658). *Ravzatü's-Safa*, Temürtaş'ın kendi namına hutbe okutup sikke bastırıldığı, İlhanîlerin rakibi olan Mısırlılarla münasebete giriştiğini, hatta kendisine 'Mehdi-i ahir-zaman' dediğini yazar ki, bu son iddianın vukumu *Eflakî* de teyit eyler (c. 2, s. 414).

¹²² Tafsilât için: *Ravzatü's-Safa*, c. 5, s. 211

¹²³ Beyaz mermerden yapılmış olan bu havuzu Sultan Veled'e Kütahiyye'den göndermişlerdi. Eflakî Dede, 'Celal-ı Küçük' hakkında 'ez-nüvvâb-ı evlâd-ı Karaman' tabirini kullanıyor. Celal-ı Küçük, bu havuzu Larend'e'deki sarayına koydurmuştu ' Emir Bedreddin İbrahim bey an şahs ra takrir fermude ve ez niyabet ma'zul kerde ez çeşm endaht ve der in felaket can dad' (varak 175,a).

hediyelerle birlikte havuzu buldurup gönderdiğini bize bildirmektedir (*Huar Tercemesi*, c. 2, s. 359). Yine aynı eserde, Selçukîlerin inkırazından Temürtaş'ın 720'de kendilerini Konya'dan taretmesine kadar Karamanlıların Konya'daki idareleri Arif Çelebi'nin Moğolları onlara tercih ettiği, Karamanîlere mensup Kılıç Bahadır adlı bir dizdara karşı gösterdiği kerametler münderictir (*Aynı eser*, 371, 373, 414). Mamafi bütün bu tafsilâtın en mühimmi, 719 senesinden evvel Larende'de Karaman Oğlu Bedreddin İbrahim beyin hükümdar olduğu hakkındaki küçük kayıdır. İşte bu küçük kayıt sayesinde, Karaman tarihiyle uğraşan bütün müverrihlerin şimdiye kadar türlü türlü tevillerle halletmek istedikleri bir mesele, katiyetle tenevvür etmiş oluyor.

Yahşi beyin pek uzun sürmediği anlaşılan devre-i emaretinden sonra Karaman tahtına Mahmud beyin oğlu Bedreddin İbrahim bey geçmiştir ki, bu vaka Emir Arif'in hal-i hayatında yani 719'dan evveldir. İşte *Şikarî*'nin bahsettiği, İbni Battuta'nın Larende'de görüşüğünü söylediği, kezalik *Mesâlikü'l-Ebsâr* müellifinin de kaydettiği Bedreddin bu zattır. Larende kitabelerinde ve *Şikarî Tarihi'nde* Fahreddin Ahmed ve Şemseddin'in babası olarak gösterilen İbrahim beyin de bulunduğu, artık her türlü şüpheden varestedir. Temürtaş'ın tazyikâtını gören ve onun firarını müteakip tekrar Konya'ya ve eski memleketlerini ele geçiren, Mısır hükümdarlarıyla yeniden münesebât tesis eden budur; müddet-i saltanatı da uzun sürdüğü cihetle, bu ailenin eazımından sayılabilir; *Füsilü Hall ü Akd* gibi muahhar menbalarda yazıldığı vechile, Karamanlıların tevkilerinde '*Bedrî*' yazmaları, buna intisaplarını göstermek dolayısıyladır. Bedreddin İbrahim'in 733'de tahtta bulunduğunu İbni Battuta'dan biliyoruz. Kitabelerle ve *Eflakî Menakıbıyla* çok defa tevafuk eden *Şikarî*'nin ifadâtına¹²⁴ inanılacak olursa, bunun feragatiyle kardeşi Halil'in

¹²⁴ Karamanlılar için değil onlarla muasır bütün Anadolu beylikleri için de fevkalade haiz-i ehemmiyet olan bu eser hakkında biraz malumât vermeyi lüzumlu görüyoruz. Çünkü, Necib Asım beyin *İkdam*'ın 8842 ve Ali Emiri efendi'nin onu tashihen yine aynı gazetenin 8876 (1 Kanunısani 1337) numarolu nüshalarında verdikleri malumât ile, Görüşü Çoma Mecmuasının (c. 1, 1 Nisan 1925, s. 415-417) bunlardan naklen verilen izahât, ekseriyetle yanlıştır. Üçüncü Alaeddin Keykubad'ın, Hace Dehhanî isminde bir şaire yazdırdığı farsî Selçukî Şehnamesini gören Karaman Oğullarından Alaeddin bey (757-793), Yaricanî isminde bir şaire farsî bir Karaman şehnâmesi yazdırmıştır ki, işte *Şikarî*, farsî olduğu için şöhret bulmayan rağbetten düşen-bu eseri Türkçe'ye terceme etmiştir. Kısmen Selim-i Evvel zamanını da alan bu eser müterciminin, ya o devirde yaşayıp Yaricanî'nin bıraktığı zamandan itibaren eseri tezyil ettiğine, yahut bu cins halk vekayinamelerinde-*chronique populaire*- vaki olduğu üzere, başkaları tarafından tezyil edildiğine hükmedilebilir. Karaman muallimlerinden Osman efendi'de bulunan *Şikarî Tercemesi nüshasını* esbâk

tahta geçüp on yedi sene hükümet sürdüğü (733-750), yerine kısa bir müddet için tekrar eski hükümdar Bedreddin İbrahim'in tahta çıkarılarak, vefatını müteakip onu oğulları Fahreddin ve Şemseddin'in istihlaf ettiği ve bunun üzerine ailenin en müsinn uzvu bulunan Burhaneddin Musa bin Mahmud'un Karaman beyi olduğu anlaşılmaktadır. *Şikarî* 'nin bu rivayetlerini diğer tarihî menbaların ve kitabelerin verdiği tarihlerle imkân dairesinde telife gayret edecek olursak, Bedreddin'in son cülusuyla Fahreddin'in 750 senesi zarfında hükümet başında bulduklarını, Burhaneddin Musa'nın ise Şemseddin'in 753'te vefatı üzerine 753-757 seneleri arasında hükümet sürerek o sene feragat ve bir sene sonra yani 758'de Mut'ta vefat ettiğini anlarız. Burada tavzih edilmesi icap eden başlıca cihet, Halil ile Musa'nın şahsiyetleri ve zamanlarıdır. Musa'nın Ermenak'da 740 tarihli bir medrese kitabesi vardır ki, '**Emirü'l-kebirü'l-âlem el-âbidü'l-gazi Burhanü'd-devle ve'd-din**' lakaplarını havidir. *İbni Battuta'nın* ifadesine göre Larende iptida bunun idaresinde iken Melik Nasır bir ivaz mukabilinde bunu alarak emir ve asker

Konya valisi Arifi Paşa merhûm istinsah ettirmiştir; ve el-yevm Darülfünun Kütüphanesi'nde 14104 numerodadır. Ali Emiri efendi'deki nüsha ise 1119'da istinsah edilmiştir.Yine Larende eşrafından Hadimîzâde Enver efendi'de mevcut Türkçe daha *mufassal bir Karaman Tarihi* de Arifi Paşa tarafından İbrahim Aczi efendi isminde birine istinsah ettirilmiş ki, müstensih'in de bazı müfit notlarını da ihtiva eden bu nüsha, el-yevm Darülfünun Kütüphanesi'nde 14105 numerodadır. Bu eserde mütercim veya müellif ismi olmadığı gibi, tafsilât da *Şikarî* 'den fazladır, ve bilhassa son zamanlarda seneler sarahaten gösterilmiştir. Bir de *Şikarî* nüshasında Osmanlı hanedanına karşı husumetkârane ifadeler olduğu halde, *Mufassal Tarih'te* bilakis lehdarâne şeyler vardır. Ancak, verdikleri malumât hemen hemen yekdiğerinin aynı gibidir. Anlaşıyor ki bu iki eser de aynı menbada yani Yaricani Şehnamesi'nin müzeyyel tercemesinden alınmıştır. Her iki eserde de vekayii mebdei ve müntehası birbirinden farksız olmasına ve aradaki tehâlûfün sadece birinin mufassal, diğèrinin muhtasar olmasından ibaret kalmasına göre, bunların yekdiğerinden ayrı menbalardan alınmasına ihtimal verilemez. Bu eserlerin lisanlarının birbirinden farklı olmasına gelince, belki de bu fark müstensihlere ait bir şeydir. Herhalde Hadimîzâde Enver efendi'deki asıl nüsha görülüp, layıkıyla tetkik edilemeyince, bu hususta bir şey söylenemez. İşte bu cihetler tenvir edinceye kadar bu iki eseri de *Şikarî* 'nin müstensihler elinde şeklini değıştirmiş biri muhtasar diğèri mufassal müzeyyel tercemesi addetmek yanlış sayılamaz. Bu mufassal nüshayı muhtasarıyla ve Karamanlılara ait bilumum tarihi vesikalarla karşılaştırarak tab ettirmek, Karaman tarihinin tenviri için birinci derecede haiz-i ehemmiyet bir teşebbüs olacaktır. Günün birinde Yaricani'nin farsî Şehnamesi meydana çıkacak olursa, bu hususta daha sağlam fikirler edinebileceğiz. El-yevm nüshası mevcut olmayan *Selçukî Şehnâmesi* sahibi Hacı Dehhanî'nin bazı Türkçe şiirleri elimizde olduğu halde (*Selçukiler Devrinde Anadolu Türk Şairleri* ünvanıyla dırast neşr eserimize müracaat), ondan epeyce muahhar olan Yaricani'nin, *Şikarî tercemesinde* ara sıra zikr edilen bazı bozuk parçalarından başka, hiç bir eserine malik değıliz.

göndermiş, badehu Bedreddin İbrahim burayı tekrar istila ile saray yaptırmış (*Şerif Paşa Tercemesi*, c. 2, s. 324). Filhakika, *Mesâlikü'l-Ebsâr ve et-Ta'rif* gibi mühim menbalarda ve onlardan naklen *Kalkaşandi* de – şüphesiz yanlış olarak Bahaeddin diye zikr edilen-bu Burhaneddin Musa'ya ait epeyce malumât vardır: onun bir aralık Mısır'a gidüp sonra eda-yı hacc ettiği, badehu memleketine avdetle Ermenilerle muharebâta bulunduğunu, ve hatta Sultan'dan menşur aldığı orada zikrediliyor.

İlk nazarda birbiriyle muttazat gibi görünen bu malumât, Karamanlılarda devlet telakkisini ve onların usul-i idareleri layığıyla anlaşılacak olursa, kolayca kabil-i izah ve telifdir. Bütün eski göçebe ve yarım göçebe Türk devletlerinde olduğu gibi Karamanlılar da devlet ailenin müşterek malikânesi hükmündedir; içlerinden birisi ekseriya en yaşlısı ve kuvvetlisi-hükümetin reisi makamında olmakla beraber, aileye mensup diğer prensler de muhtelif yerlerde kendi başlarına hükümet sürüyorlardı. İlk zamanlarda, Ermenak, muahharan Larend ve daha sonra Konya, kezalik Aksaray, Akşehir, Niğde bunların başlıca merkezleridir ki, her birinde hükümdar ailesine mensup biri bulunuyordu. Asıl bütün reis, ilk zamanlarda Ermenak'da, muahharan Larend'de otururdu. Bedreddin İbrahim beyin her halde 719 senesinden evvel Larend'de oturduğunu *Eflakî* 'den kati surette anlamaktayız; *İbni Battuta*'nın yukarıki rivayetini, Musa bin Mahmud'un bir aralık Larend'de hükümet sürdüğü şeklinde tevil etmek lazımdır ki, o sırada Bedreddin'in de büyük bir ihtimalle Ermenak'ta bulunması icap eder. Bedreddin İbrahim beyin feragati üzerine, kardeşi Halil, Larend'de hükümet reisi iken Burhaneddin Musa da Ermenak'ta hükümet sürüyordu ki, 740 tarihli medrese kitabesi işte bunu gösterir. Halil beyi takip eden Bedreddin'in ikinci saltanatını müteakip tahta geçirilen oğulları Fahreddin ve Şemseddin'in Larend'de medfun olmaları da onların Larend'de asıl hükümet riyaseti vazifesini gördüklerini anlatır. Burhaneddin Musa işte bunlardan sonra yani 753'te asıl Karaman tahtına geçmiş oluyor. Görülüyor ki, buraya kadar sair eski tarihi menbalar ve kitabelerle *Şikarî*'nin rivayetleri arasında hiç bir tezat yoktur. *Müneccimbaşı* gibi, kitabelerle de tevafuk etmeyen muahhar eserlerin ifadelerinden ziyade, bu telfik ve tanzim ettiğimiz vekayi silsilesi şüphesiz çok daha şayan-ı itimattır.

Şikarî 'ye nazaran 757'de Karaman tahtına geçen Alaeddin bin Halil bey, Nefise Sultan'ın zevci olup Halil bin Mahmud'un oğlu ve Mehmed-i Sani

ile Ali'nin babasıdır. Haili Edhem bey, Karaman kitabelerini neşrederken, 750'de vefat eden Halil bin Mahmud'u 772 ve 783 tarihli uzun kitabelerinde ismi geçen Alaeddin Halil ile aynı şahıs addettiği için, Nefise Sultan'ın zevcinin hüviyetini tayin için uzun uzun birtakım tevîlât ve istidalâtta bulunmuş, ve bunun oğlu olarak ikinci bir Alaeddin daha meydana çıkarmıştır ki, bu iki risalesinde de aynı nokta-i nazara ittiba etmiştir. *Karaman Oğulları Hakkında Vesâiki Mahkuke*, sahife 16-21'de kâmilen bu mesele hakkında istidlallerde bulunulmuş, ve 783 tarihli kitabenin sarahati ve *Şikarî* 'nin ifadâtı hiç nazar-ı itibara alınmamıştır. Halbuki, bu hususta münhasıran Halil Edhem beyin eserine istinat eden Mösyö Kramers, kitabelerdeki *'Ebulfeth Alaeddin Halil'* ile Nefise Sultan'ın zevci Ali'nin ve *Şikarî* 'deki Alaeddin bin Halil'in aynı şahıs olmak lazım geldiğini ileri sürmüştür ki, bizce tamamen doğrudur. 757'de Larend'e Karaman tahtına geçen, 783'den evvel Nefise Sultanı alan ve 793'de katl edilen Alaeddin bey işte budur. Halil Edhem beyin de söylediği vechile, muhtelif kitabelerle bir vakfiyede bu Alaeddin bin Halil'den müttefiken bahsedilmektedir. Ve hiç birinde *Alaeddin bin Alaeddin Halil* ifadesi yoktur. 772 ve 783 tarihli iki kitabede *'Ebulfeth Alaeddin bin Mahmud'* denilmesi bu cins vesikalarda çok defa tesadüf edildiği vechile, Alaeddin bin Halil makamındadır. Esasen 707'de vefat eden Mahmud beyin oğlu Halil'in 783'de henüz berhayat olması da biraz gariptir. Mösyö Kramers'in ve bizim nokta-i nazarımız kabul edilince, kitabelerle *Şikarî* 'nin malumâtı pekiyi telif edilmekte, gerek Nefise Sultan'ın zevci meselesindeki istidlallere gerek Halil Edhem beyin ifadesi vechile: *'Şikarî 'ye göre müluk-ı Karamaniyyenin eazımından addolunup Ebulfeth ünvanını dahi ihraz eyleyen bir hükümdarın hiç bir vesika-i mahkukası bulunmaması'* hakkındaki istigraflara ve tereddütlere mahal kalmamaktadır. Karaman tarihinin bundan sonraki devreleri, bu ilk zamanlara nispetle çok sarîh olduğu cihetle mütalaâtımıza burada nihayet veriyoruz. Halil Edhem beyin neşretmiş olduğu kitabelerle, *İbni Bibi*, *Aksarayî*, *Eflakî*, ve *Şikarî* 'nin malumât ını birbiriyle mezc ve telif edince, Karaman Oğulları silsilesinin ilk ve çok karanlık devri, şimdilik, şöyle muaddel ve eskisine nazaran herhalde çok vazîh ve daha şayan-ı itimat bir şekil almış oluyor:

1. *Sadeddin* (*Şikarî* 'de)

2. *Nure Sofu*

- 2.1.*Kerimüddin Karaman* (takriben 654-vefatı 660'dan sonra) (1.)
- 2.2.*Zeynelhac* (660'da Konya'da maslup)
- 2.3.*Bunsuz* (660'da Konya'da maslup)
- 2.3.1.*İsmi meçhul* (676'da maktul)
- 2.1.1.*Mehmed* (676'da maktul) (2.)
- 2.1.2.*Mahmud* /676-707) (3.)
- 2.1.3.*Yahşi* (707-715) (4.)
- 2.1.4.*Kasım* (Şikarî 'de) (676'da maktul)
- 2.1.5.*Halil* (Şikarî 'de) (676'da maktul)
- 2.1.3.1.*Ali* (Konya'da madrub tarihsiz sikkesi var)
- 2.1.2.1.*Bedreddin İbrahim* (715-733, vefatı: 750) (5.)
- 2.1.2.2.*Burhaneddin Musa* (753-757; vefatı:758) (9.)
- 2.1.2.3.*İsa* (Şikarî 'de)
- 2.1.2.4.*Halil* (733-750) (6.)
- 2.1.2.4.1.*Davud* (Şikarî 'de, Aksaray'da)
- 2.1.2.4.2.*Hızır* (Şikarî 'de Ermenak'ta)
- 2.1.2.4.3.*İshak* (Şikarî 'de, Akşehir'de)
- 2.1.2.4.4.*Seyfeddin Süleyman* (vefatı 782'den evvel)
- 2.1.2.4.5.*Alaeddin* (757-793) (10.)
- 2.1.2.1.1.*Fahreddin Ahmed* /750) (7.)
- 2.1.2.1.2.*Şemseddin* (750-753)(8.)
- 2.1.2.1.3.*Karaman* (Şikarî 'de)
- 2.1.2.1.4.*Dürrihond Hatun* (vefatı: 813)

Osmanlı Devleti'nden sonra Anadolu'nun en kuvvetli emaretini teşkil eden ve Anadolu Türklerinin sanat tarihinde çok kıymetdâr abideler bırakan Karaman beyliğinden ilim ve edebiyat hayatının da inkişaf etmesi tabiidir. Bir taraftan bu hususta tetkikâta bulunmak, diğer taraftan garp ve şarkın büyük devletleriyle uzun müddet siyasî ve iktisadî münasebetlerde bulunması dolayısıyla gerek şark gerek garp menabi-i tarihiyyesinde bu sülaleye ait mevcut olup henüz telifik ve terkip edilemeyen vesâiki toplamak, bunların hepsinden evvel de bunlara ait vakfiye ve kitabeleri cem' ve neşretmek, müstakbel tetkikât için çok faideli olacaktır; esasen bu

mütalaa yalnız Karamanlılar için değil, diğer bütün sülâleler hakkında vardır. Filhakika, Anadolu emaretleri tarihi gibi çok meçhul bir sahada, onların hayat-ı umumiyyesini yaşatabilecek terribî mahiyette monografilerin bir an vücuda gelebilmesi için, evvelâ buna lâzım olan sağlam maddeleri meydana koymak zaruretini asla unutmamalıdır. İşte uzun senelerden beri bu doğru nokta-i nazara tabiyetle millî tarihimize çok kıymetli eserler kazandıran muhterem müellife, bu husutaki müstakbel tetkikata bir noktai hareket hizmetini görecektir bu yeni ve güzel eserinden dolayı bütün ilim âlemi teşekkür borçludur.